

Den äldsta arkivläran

Jacob von Rammingens båda läroböcker i registratur-
och arkivskötsel från 1571, samt en monografi om arkiv
från 1632 av Baldassare Bonifacio

SS: 4-69, v. Ramminges 1

Översatta av JBLD Strömberg

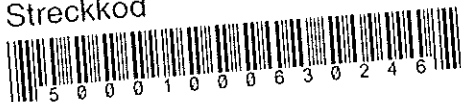
Sv2008Q 671

2007

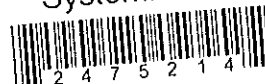
Sv2008Q 671

Den äldsta arkivläran : Jacob von Rammingens båda läroböcker i registratur- och
arkivskötsel från 1571, samt en monografi om arkiv från 1632 av Baldassare Bonifacio
/ översatta av JBLD Strömberg - [Ny, korr. utg.] - 106, [56] s. -

Streckkod

Systemnummer

c/o Hanna Jensen Åsögatan 69 118 29
Stockholm

2011-03-01

(C4) Lindström, Matts

”att bevismedel som tagits fram ur ett allmänt arkiv helt klart anses trovärdiga och utgör fullt bevis, som juriskonsulterna säger”.

Den direkta anledningen till att arkivmonografin skrevs uppges dock vara att hans höge beskyddare senator Domenico Molino helt enkelt bett honom att excerpera vad litteraturen hade att säga om detta ämne. Han är alltså, i motsats till Rammingen, inte själv verksam som arkivarie. Hans kunskaper – utöver viss kännedom om samtidens italienska förhållanden – är också i stort sett begränsade till vad som står att läsa i klassisk litteratur samt latinspråkiga kommentarer till romersk rätt. Enda intressanta undantaget är att han känner till spanska historikers uppgifter om Peru, samt tycks ha läst en bok om Kina författad av Juan González de Mendoza (*Historia de las cosas más notables, ritos y costumbres del gran reino de la China*, Rom 1585).

Däremot röjer han ingen kännedom om Rammingen, eller överhuvudtaget om tyska arkivförhållanden. Vissa bedömare menar att Bonifacios lilla 12-sidiga monografi inte alls kan kallas ”arkivistik”. Ingen må heller förneka att den är tämligen summarisk och ytlig. Att den här likväl översatts beror främst på att Adolf Brenneke i ovan citerat arbete uttryckte ganska höga tankar om Bonifacios försök (i verkets kapitel IX) att lansera principer för arkivordning. Men läsaren må som sagt själv döma om huruvida han var någon nydanande systematiker.

Översättningen är inte ordagrann, detta hade inte varit förenligt med ambitionen att åstadkomma ett någorlunda ”läsligt” språk. Särskilt Rammingen är mycket svår att översätta. I tidens anda komponerar han långa och yviga perioder. Skiljetecken kommer ibland till användning, men mest för syns skull: meningen slutar inte nödvändigtvis där punkten står. Istället använder han sig av återkommande snedstreck, vilka möjligen återger andningspauser i hans muntliga föredragning. Varken detta eller hans blandning av tyska, latin, grekiska och franska har efterliknats i min översättning. Att förvandla hans språk till någon sorts utslätad kommittésvenska har likväl känts främmande.

Vänsterspalten har den svenska översättningen. I högerspalten står originalets text, återgiven med nutida tryckbokstäver. Längst bak i kompendiet finns avtryck av hur texterna såg ut med samtida typsnitt. Högerspaltens paginering hänvisar till sidor i dessa originalutgåvor. (Rammingens båda skrifter saknade dessvärre sidnummer, varför jag själv har lagt till sådana, genom att numrera alla sidor som icke är tomma.)

Jacob von Rammingen: Om registratoret samt dess bygge och styre, tillika om dess byggmästare och förvaltare och dess förmågor och egenskaper. Därefter om vilken stor och mångfaldig nytta som framspringer och följer av ett väl uppställt och konstfärdigt byggt registratur.

[pagina 1] Von der Registratur / und jren Gebäwen und Regimenten / dessgleichen von jhren Bawmeistern und Verwaltern / und jrer qualificationen und habitibus. Und dann was für grosser vilfältiger Nutzbarkeit auss einer wol angestellten und künstlichen erbawten Registratur entspringen und eruolgen.

<p>Ett lustbetonat eller metodiskt sammandrag av de böcker som den ädle, höglärde och ståndaktige herr Jacob von Rammingen den äldre (bördig från och herre till Lüblachsberg) skrivit om registraturets konst.</p>	<p>Ein lustiger oder Methodischer Auszug / deren Bücher / welche der Edel / hochgelehrt und vest Herr Jacob von Rammingen / von und zu Lüblachsberg der älter / von der kunst der Registratur geschrieben.</p>
<p>Med Kejslerlig Majestäts privilegier.</p>	<p>Mit kay. Maiest. priuilegien.</p>
<p>I lager hos Mattheus Harnisch, bokhandlare i Heidelberg.</p>	<p>In verlag Matthei Harnisch /Buchhändler zu Heidelberg.</p>
<p>Tryckt i Heidelberg genom Johannes Maior, 1571.</p>	<p>Getruckt zu Heidelberg durch Iohannem Maior, MDLXXI. [pagina 2]</p>
<p>Till läsaren.</p>	<p>An der leser.</p>
<p>Härmed skall från min sida varnas att upphovsmannen till detta registratur författat många böcker samt delar därav (med åsikt om de båda herremakterna, kommuniteterna, rättigheterna och skrivandet) och således ämnar utge varje bok successivt efter varandra i trycket; därför må ingen hädanefter ombesörja att något dylikt publiceras, så han att icke förgäves lagt ut pengar för de föregående verken. Av sagda skäl må envar ordentligt köpa böckerna, så att den förstnämnde icke till sist blir lottlös.</p>	<p>Hiemit solle meniglich verwarnet sein / das der Author dieser Registratur vil Bücher und <i>Partes</i> daruon verfast / der meinung / wo die beyden Herrschaften / Communitäten / Gerichten und Schreibereyen annemlich / als dann jedes Buch also stuckswis nach einander in den Druck zu geben / derhalben niemand sich besorgen / das solche hernacher samtlichen aussgehen wurden / noch er das Gelt für die vorgehende vergebendlich ausgelegt / derwegen wölle ein jeder die Bücher ordentlich erkauffen / da mit letzlichen er der ersten nit in mangel stande.</p>

Till den höge och välborne fursten och herren Friedrich, pfaltzgreve av Rhen (det Heliga Romerska Rikets ärkedrots och kurfurste, så även hertig i Bayern, min nådigaste kurfurste och herre) erbjuder jag, Jacob von Rammingen den äldre (bördig från och herre till Lüblachsberg), min underdånigaste, till flit helt villiga tjänst.

[pagina 3] Dem Durchlechtigsten / Hochgebornen Fürsten und Herren / Herrn Friderichen Pfalzgrauen bey Rein / des Heiligen Römischen Reichs Ertztruchsessen und Churfürsten / auch Herrzogen in Baiern / zc. meinem gnedigsten Churfürsten und Herren, zubeuth ich Jacob von Rammingen / von und zu Lüblachsperg der älter / mein underthenigst / gantz geflissen willig dienst zutter.

Rätt och vist har våra förfäder sagt att liksom ingen kan födas av sig själv, kan heller ingen leva av sig själv. Därför har jag (höge kurfurste och nådigaste herre) beflitat mig alltifrån ungdomen att följa detta, och vänt alla mina strävanden mot hur jag främst skall leva i den tacksamhet som jag är skyldig Gud (min herre och skapare, samt hans älskade enfödde son i egenskap av min frälsare, saliggörare och välgörare, liksom även upphovet till mitt liv och all min välfärd genom sådan nåd och välgörenhet). Jag har då riktat mina ansträngningar vad gäller det timliga främst mot styrelseskicken och dessas ekonomi och politik, deras allmänna nytta till borgen för välfärd och god tjänst (ty att leva gudfruktigt och därunder tjäna den gemensamma nyttan anser jag vara det bästa och lovvärdaste för varje människa). Sådant har nu vidare förorsakat att jag till dags dato i över trettiofem år (näst efter religionen och parallellt med samlande av fornfynd och minnesföremål rörande sveber och allemanner, från såväl gammal som nyare tid, samt beskrivning av detta) förtärt mitt liv i studium och yrkesverksamhet rörande dylikt - vilket i politiska frågor, angående ekonomisk skötsel därav, förnämligt tjänar god, ordentlig och nyttig verksamhet, drift

Recht und weisslichen haben unsere Altuordern gesagt / dass wie niemands jhme selbs geboren seye / also auch keiner jme selbs leben solle. Diesem nach / hab ich (Durchlechtigster Churfürst gnedigster Herr) mich von jugend auff dahin beflissen / unnd all meine *studies* daruff gewendet / wie ich zuuorderst Gott meinem Herren und Erschaffer / und seinem geliebten Sone dem eingebornen / als meinem Erlöser / Seligmacher und gutthäter / und also dem Authori meines lebens und aller meiner wolfart / von wegen solcher gnaden und wolthaten / in schuldiger danckbarkeit lebete / und dann mit meinen *Studijs, quo ad temporalia* / den Regimenten fürnemlich / und derselben *Oeconomy* und [pagina 4] *Politie* gemeinem nutzen zu fürstand / wolfart und gutem dienete (dann Gott leben / und darunder dem gemeinem nutzen dienen / halt ich einem jeden menschen das best vñ löblich est zu sein) Solches hat nun weiter verursacht / dass ich bissher / nu vber fünff unnd dreissig Jar mein leben (nach der Religion und neben dem colligiern / der Antiquitäten vñ alten Monumenten *rerum Sueuorum atque Allemanorum, tam veterum quam Neoteruorum* / unnd derselben beschreibungen) in denen *Studijs* und ihren *Professionibus* verzert hab / welche in *Rebus Politicis*

och avkastning. Därunder är studium av konstmässig, flitig, ordentlig, rättsligt korrekt, fullständig och nyttobringande **renovering** samt **registrering** icke det obetydligaste, och det skall heller inte enligt skälig rättvisa ha nedersta platsen i värdigheternas grader, detta menar jag icke. I relation till teologins, jurisprudentens, fysikens och medicinens ämbeten skall studiet av dessa båda konster – renovatur och registratur – till anseende och värdighet rätteligen följa närmast efter jurisprudenten. Vad är nödvändigare för en herreman beträffande hans rättigheter och ägodelar än ett konstfärdigt, flitigt skött och rättsligt korrekt renovatur över hans regalrätter och gods samt de privilegier och myndigheter som därtill hör, samt över vad han därifrån har (skall få, alltid kommer att ha) för frukter och varor? Nämligen över hans jord eller hans överhöghet, distrikt och jurisdiktion samt andra regalrätter och myndighetsfunktioner. Vidare över domäner, servitut och avkastning från hans gods och andra rättigheter som tillkommer honom; rätt och rättigheter som flitigt framletats och följts upp samt korrekt analyserats, varefter detta sökande och analyserande inlemmats i en sammanställning på konstfärdigt, förståndigt och skickligt sätt, med sina delar och sin struktur och sina behövliga rekvisit; sedan beskrivs detta på ordnat och rättsligt korrekt vis. Slutligen tillhandahålls bestyrkta intyg och trovärdiga böcker, till evig hågkomst och vittnesbörd. Och näst efter ett dylikt renovatur – vad är mer önskvärt, nödvändigt och nyttigt för en herreman än ett gott, konstfärdigt, flitigt skött, väl uppställt, ordnat registratur över alla intyg, brev och skrifter som herremannen har angående

derselben Oeconomischen Regimenten / guter ordentlicher vñ nutzlicher anstellung / pflanzung und erhaltung / und jres gemeinen nutzens fürnehmlich dienen. Darunder dann das *Studium* künstlich / fleissig ordentlich / rechtmessiglich / vollkommenlich / und mit nutzen zu **renouieren** und zu **registrieren** / nit das wenigst / wie auch in den *Gradibus* der würdigkeite von billigem Rechten je nit die vndersten ställ haben sol / dz ich nit sag / wie nach den *Professionibus Theologiae. Item Iuris prudentiae. Item Phycises atque Rerum Medicinalium* / als den höchsten und würdigsten Professionen diser zweyer *Artium studia* nemlich der Renouatur und Registratur billich [*pagina 5*] *quo ad praeeminentiam atque dignitatem succedanei* sein sollen / dann nach der *Iurisprudentia*. Was ist einem Herrn / *quo ad Iura atque bona sua* notwendigers / dann ein gute künstliche / fleissige und rechtmessige Renouatur seiner Regalien und güter / und derselben zugehörigen Rechten und Gerechtigkeiten / Item / und was er daruon oder darauss für *fructus* und *Commoda* hat / haben solle und immer haben mag, das jme nemlich seines Lands / oder seiner Herrschaft / *Districtus* und *Iurisdictiones* und andere *Regalia* und herrlichkeiten / Item seiner gelegnen Güter *Dominia*, *Seruitutes* und *Prouentus* und andere seine *Iura* Recht und gerechtigkeiten allenthalben fleissig gesucht / und peruestigiert / und gar eigentlichen discussiert / und dann solche *peruestigata & discussata* in ein *Corpus* künstlich / weisslich vñ geschicklichen / *cum suis membris*, & *eorum partitionibus & requisitis debitis compagiert* und gebracht / darauff ordenlichen beschrieben und rechtmessig gemacht / endtlich darüber

sina regalrätter och ägodelar samt avkastning från och rättigheter rörande dessa, ja över alla sina fordringar, processer och handlingar? Då en herreman (o nådigaste Kurfurste) har satt dessa två styrmedel i verket kan han gott berömma sig av att ha två sköna kostbara klenoder och en ädel dyrbar skatt, ja två biträden och riktningsvisare. Så mycket är detta värt, liksom hans råds och ämbetsmäns handlingar och hans kansli och räntekammare.

zu ewiger gedächtnuss und gezeugnuss autentisierte Instrumenta und glaubwürdige Bücher gefertigt werden. Und dann nach jetzgemeltem Renouiern / oder nach einer solchen Renouatur. Was ist einem Herrn gewünschters / notigers [*pagina 6*] und nutzlichers / dann ein gute / künstliche / fleissige und wolangestellte ordenliche Registratur / aller der Instrumenten / Brieff und Schrifften / welche ein Herr vmb seine Regalien und *bona* derselben *prouentus* und *Iura* / ja vmb all seiner vordern Sachen und handlungen hat. Wo (gnedigster Churfürst) ein Herr diese zwey *Regimina* im werck hat / mag er sich wol rühmen / das er zwey schöne kostbarliche Cleinater / unnd ein edlen thewren Schatz / ja zwey die besten und nutzlichsten *adminicula* und *Directoria* / so viel sein und seiner Rath und Amptleut handlungen / und daß sein Cantzley unnd Rent Cammer belangt haben seye.

I betraktande och begrundande av det ovan nämnda har jag (nådigaste Kurfurste) nu i många år ägnat mig åt studium av renovatur och registratur, samt förnött mina bästa dagar och tid på att praktisera dessa. Och speciellt emedan jag i många år från båda håll tillsammans med min äldre son (vilken jag alltifrån ungdomen fostrat till detta yrke) har fört renovatur över herremaktens och godsens regalrätter, lagregler och tillgångar, samt infört dessa i en riktig hushållning såväl beträffande politiskt styre som optimal administration, ser jag mig därigenom ha orsak att skriva några regler och varningsord om renovaturets konst. Likaså om vad som sammanhör därmed och förtjänar att beskrivas. Detta skall jag indela i ett antal böcker, vilka blir en anseelig klenod för mina

In betrachtung und erwegung des oben erzelten / hab ich mich (gnedigster Churfürst) nun vil jar her auff die *Studia* der Renouatur und Registratur gelegt / und in derselben *Praxi* meine beste tag und zeit verschleist / und sonderlich weil ich vil jar / *hinc inde* / Herrschaften und Güter in jren *Regalibus, Iuribus & Bonis* / mit meinem ältern Sone / (den ich in solcher Profession von jugent auffgezogen) Renouiert / und in ein richtige *Oeconomiam tam quo ad Regimen Politicum, quam ad optimam administrationem, [pagina 7] cum bonorum, tum eorum fructuum* gebracht hab / bin ich darunder verursacht worden / die kunst der Renouatur / in etliche *Regulas & Cautelas* zuuerfassen / und was derselben allerdings anhangt und

<p>söner och brorsöner eftersom de kan vara andra till tjänst och nytta hos kejsare och kungar, furstar och herrar – likaså hos andliga och världsliga kommuniteter – med denna konst, samt få stor efterfrågan på den och dess rätta profession och praxis; och förvisso skall man eftertrakta att bringa i sin tjänst dem som flitigt studerat i denna konst, samt förvärvat vetskap och teoretiskt kunnande därom (detta förutspår min själ redan idag). För att nu inte tala om vissa som idag har föga aktning för denna konst, men frågar efter den. Just denna konst och dess profession ligger under bänkarna. De kommer dock med tiden begärligt att gripa efter den och den skall vördas och hållas desto högre. Särskilt får numera kejsare och konung, furstar och herrar, höra vilken nytta, bekvämlighet och ändamålsenlighet man kan få genom det konstfärdiga universella renovatoret.</p>	<p>deseruiert zubeschreiben / und in etliche Bücher abzutheilen / meinen Söhnen und <i>Nepotibus</i> / nicht für das geringest Cleinath / damit sie Keiser und Königen / Fürsten und Herren für andern dienen und nutzlich sein mögen / hinder mir zuuerlassen / dann auch wie das Renouieren allen Herrschafften unnd Oberkeiten ein sehr notwendig hochnützlich werck / unnd aber derselben rechte kunst und wissenheit weniger bekant von Gott verlihen / <i>Praesagiebat mihi Animus</i> das es noch darzu kommen wurde / das Keiser und König / Fürsten und Herren / auch geistlich und weltlich Communitäten nach diser kunst / unnd derselben rechte Profession unnd Praxi grosse nachfrag haben / und ja nach denen / welche in dieser kunst fleissig studiert und deren ein wissenschaft und <i>Theoricam</i> erlangt hetten / dieselbige in jhre dienst zubringen nachtrachten wurden (<i>& quidem et hodie praesagit haec mihi Animus</i>) Also das / wie heutiges tags jhr wenig dieser kunst achten / zugeschweigen / [<i>pagina 8</i>] darnach fragen / also zumal diese kunst vñ jre profession vnder den bäncken ligen / das sie doch mit der zeit begirlicher herfür gezogen / vñ dester höher gewürdigt und gehalten / sonderlichen nun mehr Keiser unnd König / Fürsten und Herren hören werden / was man allerdings für nutzbarkeiten / <i>commoda & conuenientia</i> auss der künstlichen vniuersal Renouatur gehalten mag.</p>
<p>Dock kan därefter sådant renoverande varken bli till flit eller nytta eller bli helt färdigt och fullbordat utan den första delen, det konstfärdiga registratoret. Och då man för renovatur på konstfärdigt, flitigt och felfritt vis kan renovatörernas verk icke i längden erhålla någon nyttig natur utan den</p>	<p>Und nach dem aber ein solch Renouieren / weder fleissig noch nutzlich / zugeschweigen gantz volkommenlichen beschehen und absoluiert werden kan / one den ersten theil der künstlichen Registratur / und da gleich gar künstlich / fleissig und volkommenlich Renouiert worden / die</p>

andra delen, registraturet. Ty, nådigaste herr Kurfurste, det förhåller sig så att renovaturet får sitt ursprung och formen på alla handlingar och ärenden med registratures hjälp. Man sammanställer ett verk innefattande alla herremannens regalrätter, ägodelar och denne herres andra rättigheter samt indelar denna i avdelningar och underavdelningar. Allt beskrivs flitigt och korrekt samt ges en välbyggd natur. Inom samma natur förs registraturet, på ordnat och passande sätt, skyddat från förlust och förstörelse. Jag har då orsak att uppteckna något om registraturet och dess konst för mina söner och brorsöner. Jag skall också författa några skrifter och böcker om hur kejsare och konung, furstar och herremän, andliga och världsliga kommuniteter, kan låta denna konst – renovatures – samt dess profession och praxis göra tjänst för nyttiga ting. Och dessa båda konster kommer att bli alltmer angelägna för all herremakt och överhet, därefter kanske även för annat som man idag anser nödvändigt. Så kommer en förståndig och klok person som nu upptäcker en redogörelse för värdering av dessa båda konster snabbt att kunna mäta deras värde, inse den nytta – de lugna förhållanden och den välfärd – som varje herremakt och överhet, ja även gemene man, erhåller genom dessa båda: renovatur och registratur.

Corpora der Renouatorum ohne die andere theil der Registratur nicht mögen in die läng in bleiblichen nutzlichem wesen erhalten werden (dann es heltet sich / gnedigster Herr Churfürst / alhie also / das die Renouatur mit hilff der Registratur herkommenheit und gestaltsame aller alten sachen vñ handlungen. Item *omnium Regaliorum, Bonorum atque Iurium Domini, eiusque Dominij* in ein einig *Corpus* zusammen verfassen / und in seine unterschiedliche *Membra* und *partes* abtheilen / alles fleissig und eigentlich beschreiben / [pagina 9] und also in ein gut wol erbawen wesen bringen ist / in demselbigen wesen ists dann die Registratur ordentlich unnd geschickenlichen erhalten / und vor abfal und destruction verhüten) So bin ich auss demselben verursacht worden / für meine Sön unnd Nepoten auch etwas von der Registratur / und derselben kunst auffzuzeichnen / und schriftlich auch in etliche *Partes* und Bücher zubringen und zuerfassen / als mit welcher kunst und derselben Profession und Praxi / nit weniger als mit der Renouatur / Kaiser und Königen / Fürsten und Herrn / Gaistlichen und Weltlichen Communitäten für andere ding nutzlichen kan und mag gedient werden. Und an welchen zweyen / allen Herrschafften und Oberkeiten mehr gelegen sein wil / dann etwan an anderm / des man villeicht heut für notwendiger achten möchte. So wird aber ein hochuerständiger / weiser / welcher nu etlicher massen von diesen zweyen künsten bericht entdeckt wirt / bald ermessen können / was einer jeden Herrschafft und Oberkeit / ja auch dem allgemeinen nutzen unnd zuerhaltung ruh vñ wolfart an disen zweyen der Renouatur und Registratur gelegen sein wil. [pagina 10]

Så vill jag nu (höge Kurfurste) flerfaldigt dröja vid att några av mina nådiga herrar liksom även några av mina övriga släktingar, benägna herremän och goda vänner, för några få dagar sedan anhöll om att det skulle bli av att jag låter något om renovatur utgå i tryck. (Ty vad som dessförinnan utgått i tryck är av andra, om än detta skett med min vetskap och tillåtelse.) Således – med tanke på att renovatur och registratur är varandras tillgivna bundsförvanter – varken bör eller kan jag underlåta att även låta något om registratur komma i dagen genom tryck (i någon mån eggat och manar detta på). Detta vill jag härmed underdånigast tillägna och erbjuda Ers Kurfurstliga Nåd. Detta av två orsaker. Den ena är att emedan min utgåva om registraturen tryckts hos Ers Kurfurstliga Nåd i Heidelberg har jag inte velat försumma att underdånigast dedicera denna till Ers Kurfurstliga Nåd framför alla andra – i den underdånigaste och trygga förhoppningen att Ni skall försvara detta metodiska sammandrag mot småaktiga häcklare liksom även mot skällande från avundsamma hundar, och sedan värja det mot aristarchiska censuråtgärder. (Att jag likväl allra underdånigast tillägnade verket om renovatur – tryckt på samma ställe – till Hans Romerska Kejsersliga Majestät, vår allernådigaste herre, är icke utan särskilda orsaker; det har skett efter tillrådan därom, vilket i någon mån framgår av själva dedikationen.) Den andra orsaken är att det förekommit för mig att Ers Kurfurstliga Nåd haft behov av renovatur på några orter i Ert furstendöme och land. Kanske eftertraktar Er herremakt och dess ämbeten därför nådigast goda renovatur. Jag har då tänkt på om jag

So ich nun (Durchleuchtigster Churfürst) aufftrungenlich vilfältig anhalten / etlicher meiner gnedigen Herren / wie auch etlicher anderer meiner verwanten lieben Herrn vñ guten freunden mehrmals an mich beschehen bit / vor wenig tagen etwas von der Renouatur in Truck hab aussgehn lassen (dann was daruor im Truck aussgangen / ist von andern gleichwol mit meinem wissen und vergöndnuss beschehen.) So hab ich demselben nach / unnd in ansehung dessen / wess beide die Renouatur und Registratur einander verwandt und zugethan seyen / je nit vnderlassen sollen noch können (gleichwol etlicher massen darzu gereitzt unnd adhortiert) auch etwas von der Registratur / durch den Truck an tag zugeben / welches ewer Churfürstlichen gnaden ich hiemit vndertheinigst dediciern vñ offeriern wöllen / und ein solches auss zweyerley vrsachen / die ein / dieweil solche mein Edition von der Registratur in E. Churfürstlichen gnaden Statt Heidelberg ist imprimiert worden / hab ich nicht vnderlassen sollen / dieselbig E. Churfürstlichen gnaden vor andern vnderthänigst zu dedicieren / der vnderthänigsten getrösten hoffnung / [pagina 11] sie werden dennoch diesen Methodischen ausszug wider die *Zoilos atque Sciolos* / wie auch wider alle *Latratu inuidiae Canum* defendiern / und dann wider alle Aristarchischen *Censuras* vertheidigen (das ich aber die Renouatur / so gleichwol auch daselbst getruckt worden / der Römischen Kay Mt. vnserm allergnädigsten Herrn aller vnderthänigst dediciert hab / ist nicht ohne sondere vrsachen / sonder mit darüber gehabtem rath beschehen / wie solches etlicher massen auss derselben *dedicatoria* zucolligiern) die ander vrsach ist / das mir etlicher massen

Kurfurstliga Nåd såsom mycket förståndig, lärd och erfaren kurfurste – och som eljest begåvats med många höga furstliga dygder från Herren Gud – skall finna och upptäcka så mycket i båda böckerna, eller där sammanplocka så mycket, att de kan bli Ers Kurfurstliga Nåd till äkta tjänst och nytta. Än mer må dock Ers Kurfurstliga Nåd märka och ta emot mitt goda och trohjärtade sinnelag. Jag sänder Ers Kurfurstliga Nåd välgångsönskan och tillägnar detta en liten traktat till skydd mot de avundsammars skymfer. Annars må ni sedan som en god tjänst instruera (liksom angående renovaturet) att skaffa bort allt sådant fortast möjligt och med hänigvnaste sinne. Underdånigast och i god trofast avsikt må jag nu ha varit Ers Kurfurstliga Nåd till någon tjänst. Detta vore i sanning vad jag mest önskar. Och må Ers Kurfurstliga Nåd därigenom ge orsak till att jag får vidare och mer insikt i båda konsterna, oavsett vad jag inför några människor med föga kunskap har förtjänat med min bok om renovatur. Och jag vill i övrigt anbefalla mig åt Ers Kurfurstliga Nåd i allt och till det bästa, efter att flitigt och beredvilligt ha erbjudit samma allra underdånigaste tjänster. Skrivet på Lüblachsberg i min lärdomskammare, 6 september år 1570 efter Guds inkarnation.

aussgericht werden) gnedigst annemen / dann mir gar nit zweifelt / es werden dannoch E. Churfürstliche gnaden / als ein hochuerständiger / gelerter und erfahner Churfürst / und der von Gott dem Herren [*pagina 13*] / mit vielen hohen Fürstlichen tugenden sonders begabt ist / in beiden *Editionibus* so viel finden und ersehen / oder dannoch so viel colligiern / dass etwan ewer Churf. G. zu jchten dienstlich unnd nutzlich sein werde. Viel mehr aber E. Churf. G. darunder gnedigst vermercken und auffnemen / mein gut trewhertzig gemüt / so zu E. Churfürstlichen gnaden und derselbigen wolfahrt ich trage / unnd das derselben ich das ein Tractätlin dedicirt *ab Inuidorum sugillationibus* zu defendiern / das ander aber / als ein *Munusculum* sich darauff (wie zum Renouiern) zu instruieren / efferiert / alles *promptissimo atque deditissimo animo* vndethenigster / guter getrewer meinung / wurde nun E. Churf. G. ich damit etwan zu gedient haben / das were mir warlich am erwünschten / unnd möchten E. Churf. G. dardurch vrsach geben / das ich mich in beiden künsten / mit weiterm unnd mehrerm vernemen lassen möchte / vnangesehen / wess ich mit meiner *Edition de Renouatura* bey etlichen *Stiolis* verdient hab. Und wil sonst E. Churf. G. ich mich in allen zu besten beuolhen / und zu derselben vnderthenigsten diensten jederzeit gantz geflissen und willigst erbotten haben. Datum [*pagina 14*] Lüblachsperg / *ex Museo meo*, den sechsten tag Septembris *ab Anno Dei incarnatione* im fünfftzehnhundert und Sibentzigsten Jar.

Till Ers Kurfurstliga Nåd

E. Churf. G

<p>Underdånigast, tjänstvilligast</p> <p>Jacob von Rammingen den äldre, bördig från och herre till Lüblachsberg</p> <p>Som kejsar Karl regerade förbättrade han också fyrfaldigt herr Jacob von Rammingens gamla vapensköld, som här skönt framträder.</p>	<p>Vnderthenigster / gantzwillingster /</p> <p>Jacob von Rammingen / von und zu Lüblachsperg / der älter <i>[pagina 15]</i></p> <p>Wie Kayser Carol hat regiert / Verbessert er also quartiert / Herrn Jacoben von Rammingen / Sein allt Wappen / wie es hie stät schön. <i>[pagina 16]</i></p>
<p>Inledning till registraturet.</p>	<p>Eingang zu der Registratur</p>
<p>Att alla folk och menigheter blott genom goda, förnuftiga politiska ordningsregler och stadgor, samt genom att de har en överhet till sitt huvud (vilket ger och föreskriver åt dem uttänkta ordningsregler och</p>	<p>Das alle Völcker und Gemeinden / allein durch gute / vernünfftige / Politische Ordnungen unnd Satzungen / und durch ein Oberhand / als jhrem Haupt (welches jnen / gedachte Ordnungen und Satzungen / geben und</p>

<p>stadgor vilka menigheten sedan efterlever och följer så att de verkligen hålls), kan uppnå att frid och godan ro härskar, liksom ett beständigt politiskt väsen och tillstånd – det tror jag inte att någon tvivlar på, eller menar att det behövs diskussion därom, eller förfäktar att sådant inte av fundamentala skäl är nödvändigt att stödja och utföra. Ty icke blott är alla böcker som någonsin skrivits om statsskick, folk, samhällen, politik och enighet fulla av vittnesbörd och exempel; även den dagliga erfarenheten och i synnerlighet ögonens vittnesbörd intygar detta beträffande alla nationer. Därför har också detta talesätt uppstått och kommit till våra fäder: "Ett folk eller samhälle utan huvud är såsom ouppfostrad ungdom vilken saknar tuktomästare." Och ett annat talesätt: "En häst utan en tygel och en yngling utan ett spö, dessa två gör aldrig något gott."</p>	<p>fürschreiben / und denn das denselben von meniglichem gelebt / und nachkommen werde / darob mit ernst halten seye) In friden und gutem gemach / in einigkeit und guter ruhe / und beharrlichem / Politischem wesen / und stande regiert / und bey einander erhalten werden mögen / sollen und müssen / Halt ich nicht / das jemandes daran zweiflen / oder dasselb zu abred / oder verfechten seye / daher nit not / ein solches mit gründtlichen vrsachen / zubelegen und ausszuführen / weil nicht allein alle Bücher / die je von den Regimenten / und der Völcker und Gemeinden / Polickey und einigkeit geschriben worden / dessen volle zeugnuss und Exempel seyen / sonder auch die tägliche erfahrung / und der Augenschein / zumal bey allen Nationen ein solches bezeugen. Daher ist dann auch bey vnsern Eltern das sprichwort entstanden und kommen. Ein Volck oder Gemein / one ein Haupt / ist wie ein freche Jugend / one ein Zuchtmeister. Und ein anders sprichwort / Ein Ross ohn ein zaum / und ein Junger ohn ein Rut / diese zwey thun nie kein gut.</p>
<p>Den som har levt under ordningar och styrelseskick samt upplevt land och folk blir väl medveten om att en regent och överhet måste ha mycket att göra icke blott med de egna undersåtarna utan också med andra människor. Ja, med andra makthavare och annan överhet, samt ha mycket att skaffa, föredraga och behandla med främmande folk. Särskilt i våra tider och i nutidens värld, då folk är mycket oroliga, fräcka, illvilliga och övermodiga. Hos många människor finns varken gudsfuktan eller ärbarhet, ej heller tukt eller skam. Utan då en får begär till den andres egendom, en angriper den andre i process och</p>	<p><i>[pagina 17] Wer Ordnungen vñ Regimenten [trycket är defekt på detta ställe, varför meningens början får återskapas genom gissning] / Land und Leut je gewohnt und gewest / denen wirt wol bewusst sein / das ein Regent und Oberkeit / nicht allein mit den Vnderthanen / sonder auch mit andern Leuten viel muss zuthun haben / ja mit andern Herrschafften und Oberkeiten / und mit frembden Leuten vil zuschaffen / zutragen und zuhandlen hat / sonderlich zu diesen vnsern zeiten / und bey dieser jetzigen Welt / da die Leut gantz vnrüwig / gantz frech / freffel und mutwillig / in vielen Leuten weder Gottsforcht noch</i></p>

understår sig att lägga under sig eller fördriva honom – det säger jag här rent ut – då kan många herremän och mången överhet inte låta sig nöja med sin jurisdiktion. De längtar därutöver efter något sätt att placera sin maktutövnings fot längre bort, utsträcka sitt territorium, de grubblar över hur detta skall ske och längtar efter det. De vill kort sagt ha mer prakt och större välde. Vidare: när de dansar omkring med andra människors mödosamt förvärvade gods – detta kan ske med rätt lika väl som med orätt – så menar många av dem att vad de verkställer och företar sig, det skall vara dem tillåtet och rätt. Och den som inte vill låta dem hållas och vara nöjd, den håller de antingen för en vederdöpare eller för någon som föraktar överheten eller vill mana till uppror. Vad skall man då säga om gemene man? Nästan envar är sinnad att resa krav på andras egendom, trakta efter främmande gods, ta ifrån andra vad som är deras. Och liksom jag speciellt kopplar samman de högre med de lägre, så vill alla ge de andra en dålig dag vad gäller det som andra människor förtjänat genom svett och blod. Ty så har denna världens furste gjort människorna besatta, så mycket har han fördärvat och förryckt mången såväl hög som låg, att knappt någon längre får dåligt samvete eller reagerar inför något orättfärdigt. Med sådana gudlösa människor och ärelösa vanor och handlingar har och får en from, kristlig, gudfruktig, ärlig och fredsälskande överhet och herremakt mycket att göra och skaffa. På en plats vill man halvera deras makt. På någon annan ort understår man sig att ta ifrån dem något. På en tredje ort angrips inte blott de själva utan även deras undersåtar och fattigfolk ofredas, luras och förfördelas. På en fjärde ort uppviglar man dem och deras fattiga

Erbarkeit / noch einig zucht noch scham ist / sonder je einer des andern Guts begert / je einer den andern in Sack zustossen / vnder sich zubringen / oder aber zuuertreiben vnderstehet / und das ichs ja frey heraus sage / viel Herrschafften und Oberkeit sich an jhrer *Jurisdiction* nit benügen lassen / sonder begeren auch darüber / und sinnen und trachten darnach / wie sie den Fuss jres gewalts weiter setzen / jhr *Territorium* erstrecken / jr *Jurisdiction* erweitern / und in Summa jhren pracht und gewalt mehren und grösser machen könnten / Item / wie sie sich mit anderer Leut schweiss und Gut / Reiehern mögen / es beschehe gleich *per phas vel nephas*, so meinen jr vil / was sie fürnemen und anfahen / das sol jhnen erlaubt und recht sein / wer jms nicht wil gefallen lassen / den halten sie eintweder für ein Widertäuffer / oder der sonst die Oberkeit verachten seye / oder gern ein auffruhr erwecken wolte. Was sol man dann vom gemeinen Mann sagen / da wil schier / durchaus / jederman des gesinnet sein / frembdes Gut zubegeren / nach frembden Gut zutrachten / andern das sein zuentziehen / und das ich zumal obern und vndern zusammen kupplen seye / so wil ihme ein jeder faule tag machen / mit anderer Leuten schweiss / blut und Gut so gar [*pagina 18*] hat der Fürst diser Welt die Leut besessen / so gar hat ers bey vielen obern und vndern / verderbt und zerütt / das ihme schir niemands mehr / vmb einig vnrecht / einig gewissne nimbt noch macht. Mit solchen Gottlosen Leuten / und vnerbarlichen practicken und handlungen / hat dann und gewint ein fromme / Christliche / Gottsförchtige / Ehr und friedliebende Oberkeit und Herrschafft vil zuthun und zuschaffen / da wirt jr / jrer Oberkeit halben / eingegriffen / an einem ander ort vnderstehet man jhr was zuentziehen /

undersåtar, annars obetydliga spån utan myndighet, med att de måste försvara sig på alla orter. Nu kan en rättskaffens person inte vara på alla orter, ej heller försvara alla orter, särskilt den som har ett stort territorium, som har stort land och folk, som måste förvalta och administrera mycket. Dessutom finns det många rådslag och förhandlingar, mycken rättskipning och underhandling, mycket skrivande och korrespondens samt mycket utgifter – och detta är saker som är oundgängliga för överheten och herraväldet, kanske också för många tjänare och ämbetsmän, ja för en regerande herreman och hans råd, kansler och skrivare, likaså hans räntemästare, inkasserare och utbetalare. Ty en herreman kan inte förvalta och se allt personligen, ej heller åtgärda, förhandla och förrätta allt. Han måste ha medhjälpare och tjänare som är trogna och redliga mot honom, på vilka han kan förlita sig.

am dritten ort wird nicht allein sie angefochten / sonder werden auch jre Vnderthanen und armen Leut beunrűwiget / betrogen und veruortheilt / am vierten ort erweckt man jr und jren armen Vnderthanenen / sonst onbefűgte spån / dass sie also an allen orten zuwehren hat. Nun kan ein einzűchtige Person nit an allen orten sein / nicht an allen orten wehren / sonderlich wer ein gross *Territorium* hat / wer viel Land und Leut hat / wer vil zuerwalten und zuerampten hat / Vber das / gibt es vil tagens / und tagleistens / viel rechtfertigung und vnderhandlens / vil schreibens und aussendens / und ja vil expensierens / zu welchen dingen dann ein Oberkeit und Herrschafft / etwan viel Diener und Amptleut / ja ein Regentherr seine Rűth / Cantzler und Schreiber / dessgleichen seine Rentmeister / einnemmer und aussgeber haben muss / dann ein Herr kan es mit seiner person nicht alles verwalten und versehen / nicht alles schaffen / verhandlen und verrichten / Er muss mitgehűlffen und diener haben / die jme trew und redlich seyen / auff die er sich verlassen műge.

Så finns det nu inom styrelseskicken land och människor som skall ges gott styre, tukt och årlighet. Inom en herremans hushåll finns egendom och gods. Så finns också inom överheten och herremakten – utövad under andras möda och arbete – mycket skrivande och många skriftliga förteckningar. Det finns många utgående brev, många skriftliga handlingar och kontrakt samt dessutom många intyg och brevurkunder. Det finns även många ordningsregler och stadgar, många statuter och konstitutioner, många dekret och resolutioner, många dagliga påbud och förbud, många

So gibt es nun / bey den Regimenten Land und Leut / zu erhaltung guter Policey / zucht und Erbarkeit / und dann in der *Oeconomi* eines Herren / Hab und Gut / und also bey den [*pagina 19*] Oberkeiten und Herrschafften / under andern mühe und arbeiten / vil schreibens / und vil schriftlicher verzeichnussen / es gibt vil aussendbrieff / vil schriftlicher handlungen und Contrăct / und darüber viel Instrumenten und Briefflicher vrkund / Es gibt auch viel ordnungen und satzungen / vil *Statuta* und *Constitutiones*, vil *Decreta* und *Resolutiones*, vil täglicher gebott und

kommissioner och befäl, många avgöranden och avslut. Likaså många recesser. Allt detta måste man förteckna och författa i skriftlig form. Vidare finns en omfattande rättskipning och därvid mycken rättslig process. Det finns också många fördrag och kring dessa många fördragsbrev. Ibland kompromisser och deras anledningar. Vidare finns också många rådslag vilka då också måste nedtecknas skriftligt. Dessutom finns många utlägg eftersom mycket pengar inflyter och erhålles, liksom det även finns många skulder och utgifter. Allt detta skriver man då upp. Och detta ger sedan herremännen eller överheten god räkenskap. De måste göra ordnat räknande. Till detta finns skrivna räkneböcker och register, likaså många urkunder och granskningar. För godsens skull finns även många skriftliga ordningsregler och påbud till och angående dem som förvaltar och bygger dessa. Så finns många skriftliga uppteckningar av godsens årliga pålagor. Likaså över vad som byggs där, samt över befattningshavare och tjänstefolk som finns till dessas skötsel. Likaså styrelseåtgärder genom hushållning företagen av herraväldet och överheten, särskilt rörande land och folk, och beträffande godsens medelst skrivande och indrivning och utgifter. Möda och arbete finns nog förhanden.

verbott / vil *Commissiones* und befehl / vil entschied und abschied / Item viel Recess / das man alles schriftlichen verzeichnen und verfassen muss / Item / es gibt vil Rechtfertigung / vñ derhalben vil schriftlicher Gericht Process / so gibt es auch vil verträg / und darüber vil vertragsbrieff / zu zeiten Compromissen und Anläss / Item es gibt auch viel Ratschlag / welche dann auch müssen schriftlichen verfasst werden. Vber das gibt es vil expensierens / ja es gibt viel einnemen und Empfahens / wie auch vil verlegens und aussgebens / das man dann alles aufschreiben / und derwegen darnach / dem Herren oder der Oberkeit / gute rechenschafft geben / auch ordenliche Raytung thun muss / da gibt es dann schriftlicher Rechnungen und Register / Item vil vrkund und *Recognitiones*, darnach gibt es auch Güter halben / vil schriftlicher ordnungen und beuelch / an die jenigen / und von wegen deren / die sie verwalten und bawen / da gibt es viel schriftlicher auffzeichnussen / was järlichs die Güter ertragen / Item was auff bawung derselben gehe / darnach was auff die Ampt und Dienstleut / zu vnderhaltung derselben allerdings gehn seye / das also die Regimenten / und bey der *Oeconomy* der Herrschafft und Oberkeiten / zumal der Land und Leut / und dann der Güter halben / mit schreiben und dem einziehen und aussgeben / mühe vñ arbeit gnug vorhanden.

Till vad som ovan nämnts fordrar nödortfett att en herreman och överhet måste ha särskilt stora regimenten och många gods till hands, till att nämligen regera land och folk: sitt visa råd, sin kunnige kansler, samt sitt trogna ämbetsfolk av högre och lägre grader. Likaså krävs att kanslern har sina

[pagina 20] Nun zu dem oberzelten / fordert die notturfft / das ein Herr und Oberkeit haben muss / sonderlich da grosse Regimenta / und vil Güter vorhanden / nemlich zu der Regierung Land und Leut / seine weise Räte / seinen geschichten Canzler / und seine getrewe ober und vnder Amptleut / und

<p>viktiga och kompetenta sekreterare och underskrivare. Men till indrivning och utbetalning samt till hushållning av hans tillgångar och gods behövs kammaren och ränthemästaren, vidare hans kammarråd och kammarsekreterare. Vidare behövs faktorer och bokförare liksom ämbetsfolk av högre och lägre grader.</p>	<p>dann / das der Cantzler hab seine wesentliche und geschickte Secretarios und Vnderschreiber. Aber zum einnemen und aussgeben / Item zu der <i>Oeconomi</i> seines Hab unnd Guts / seinen Cammer unnd Renntmeister / Item seine Cammer Räte und Cammer Secretarien / Item seine <i>Factores</i> und <i>Expensatores</i>, Item / und auch seine ober und vnder Amptleut.</p>
<p>Herremakt och överhet måste alltså ha ett kansli, tillika en räknekammare. Utan dessa båda leder de inte det politiska styret vare sig väl eller ståndsmässigt, ej heller sin egendom och sina gods. Samma ekonomer kan ge råd.</p>	<p>Das also ein Herrschaft und Oberkeit / ein Cantzley / dessgleichen ein Rät Cammer haben und halten muss / one welche zwey sie nicht wol noch stattlichen / weder dem Politischen Regiment vorstehn / noch jrem Hab und Gut / und derselben <i>Oeconomi</i> rathe thun kan.</p>
<p>Därmed är det inte klart med allt styre och rådslag som måste ske. En herreman och överhet måste vidare ha en förvaltare till förvaring av sina brev och skrifter. Denne skall flitigt stoppa undan alla brev och skrifter, förvara dem väl, samt hålla och vidmakthålla god ordning. Och denne förvaltare skall beträffande dylika brev och skrifter ha sådant kunnande och sådan vetskap att han på gott sätt kan förete dem för sin herre eller överhet, samt ordentligt referera deras innehåll och vad detta innehåll nyttar till. Och sedan, var gång herremannen och överheten har någon rättslig sak att avgöra, snabbt ta fram de brev och skrifter som rör detta. Detta är då – efter kansliets och räknekammarens regimenten – ett särskilt regimente (en särskild förvaltning) som varje herremakt och överhet i sanning får stort behov av att hålla sig med och besitta. Detta tredje regimente betjänar och hjälper de andra två regimentena,</p>	<p>Noch wil es damit nicht aussgericht / noch allem Stewr und Rathe beschehen sein / Sonder so muss ein Herr und Oberkeit / vber dz / zu seinem brieff vñ schrifftten / verwarnuss vñ verwalter haben / welche alle brieff und schrifftten fleissig auffheben / wol verwaren / und in guter Ordnung halten und erhalten / und welche Verwalter können und wissen / solcher brieff und schrifftten halben / dem Herren oder der Oberkeit gute anzeigung zuthun / und jhrem innhalt / und was sie im innhalt vermögen / ordenlich zu referieren / Und dann in einem jeden fürfal / einer jeden sach / die brieff und schrifftten / die ein Herr und Oberkeit solcher sach halben hat / [pagina 21] als bald herfür zugeben. Das ist dann / nach den Regimenten der Cantzley und Rayt Cammer ein sonders Regiment (ein sonder verwaltung) das einer jeden Herrschaft und Oberkeit zuhalten und zuhaben warlich gar von grossen nöten</p>

<p>kansliet och kammaren. Från dem får det sitt väsen. De två andra regimentena hyser åter vederbörlig respekt för det tredje regimentet. När de skall sköta sin del av regerandet måste de hämta redogörelser och besked därifrån.</p>	<p>sein wil / welches drit Regiment / den zweyen Regimenten / der Cantzley und Cammer deseruiert und dienet / und von jnen jr wesen empfäht / wie hinwider dieselbigen zwey Regiment / auff dises drit Regiment jren gebürlichen Respect haben / und auss jr wie sie zum theil Regieren sollen / bericht und bescheid nemen müssen.</p>
<p>Detta tredje regimente har vi ett namn på, vi kallar det ett registratur. Och just detta är vad vi har för avsikt att tala om och diskutera, samt ge undervisning och kunskap om.</p>	<p>Nun diss dritt Regiment / heissen und nennen wir ein Registratur / und es ist eben das / von welchem zureden und tractieren / und jrthalben vnderricht und lehr zugeben / wir für vns genommen und vndern handen haben.</p>
<p>Det högsta styret eller regeringen kräver tre regimenten som det har i sin tjänst. Nämligen kansli, fiskalt regimente, samt uppställande av registratur. Utan dessa kan inte ens det högsta styret av gudomligt slag finnas.</p>	<p><i>Archigubernatio siue Archiregimen requirit tria alia Regimina, quae ei deseruiunt, Regimen scilicet,</i></p> <p><i>Cancellarius Fiscale atque Epistasiatus Registraturae</i></p> <p><i>sine quibus ipsa Archigubernatio diuina esse non potest.</i></p>
<p>Vad själva registraturet och registrering egentligen är, samt hur denna styrelseform fått detta namn.</p>	<p>Was die Registratur an ihr selbs / und was eigentlich Registrieren seye / woher auch disem Regiment solcher Name komme.</p>
<p>Vårt registratur är alltså (enligt vårt tänkesätt) ingenting annat än ett regimente. Herremakten och överheten håller och vidmakthåller sina brev och skrifter i god och överskådlig ordning, samt bevarar och förvarar dem så. Hos dem finner man besked och rapporter</p>	<p>So ist nun vnser Registratur (in vnserer <i>Intention</i>) nichts anders / dann ein Regiment / das da einer Herrschafft und Oberkeit / all jhre Brieff und Schrifften in guter vnderschiedlicher Ordnung verwalten und behalten / bewaren und verwaren [<i>pagina 22</i>] ist /</p>

om vad sådana brev utvisar och nyttar till, vartill de tjänar och hur de kan komma till gott bruk. Registraturet är då (säger jag än en gång) en förvaltare och behållare och förvarare av alla brev och skrifter som en herreman eller överhet har, rörande hans regalrätter, lagliga rätt och egendomar, rörande rätt och rättighet, och rörande hans handlingar i brevform och annan skrift, processer, affärer och göromål. Detta gäller för dess ena "kropp", som bildas av ett helt och perfekt registratur. Beträffande den andra av dess två "kroppar" är den emellertid en brevens regent och förvaltare som dels innehar dem, dels vet och förstår allt vad breven och skrifterna som det bevarar och förvarar innehåller, samt vartill de duger. De kan ge rapporter och upplysning, icke blott om innebörden och summan av varje enskilt brev, varje enskild skrift, utan också om vad den sortens brev verkligen utvisar, vad de duger till, vad de tillför – samt på vilket sätt de verkligen kan vara herremakt och överhet till tjänst, gott bruk och nytta. Ja, registraturet kan raskt i varje enskilt fall referera hela sammanhanget och innebörden i ett brev eller en skrift och ge förklaring och instruktion däröver. Om detta vet dess föreståndare och förvaltare för det tredje, när man vänder sig till honom och frågar om något, ifall det existerar en skriftlig urkund eller ett intyg, och i så fall av vilken typ. Vårt registratur inte bara bevarar, ordnar och styr det administrativa; det ger även information och instruktion.

und bey deren man bericht und bescheid findet / was solche brieffe und schriffte aussweisen und vermögen / warzu sie dienen und gut zugebrauchen seyen / Sie ist (sag ich noch ein mal) ein Verwalterin und Behalterin / ein Bewarerin und Verwarerin aller brieffe und schriffte / die ein Herr oder Oberkeit hat / vmb seine *Regalia, Iura* und *bona*, vmb seiner Recht und Gerechtigkeit / und vmb seine verbrieffte und schriftliche handlungen / sachen / geschefften vñ aussrichtungen / und ein solches / so vil das ein *Corpus* der gantzen vollkommenen Registratur belangt / so vil aber jhr ander *Corpus* berürt / ist sie ein solche Brieffsuerwalterin und Regiererin / die da hat / weiss und versteht allen jnnhalt und vermög der brif vñ schriffte / die sie in jrer verwaltung und behaltung / in jrer bewarung und verwarung hat / und die da bericht und vnderricht geben kan / nicht allein was die meinung unnd Summa / eines jeden brieffe / einer jeden Schrift / sonder auch / was solche brieffe und schriffte allerdings aussweisen / vermögen und Importieren / vñ warzu sie der Herrschafft unnd Oberkeit allerdings dienstlich und zugebrauchen gut und nutzlich seyen / ja sie wiess in einem jeden fürfal / als bald den gantzen *Tenorem* und *Sentenz* eines brieffe oder einer schrift zu referieren / und darüber erklärung und Instruction zugeben. Vber das / weiss jhr Vorsteher und Verwalter / *Pro tertio* / wann er vmb einige sach angesprochen und gefragt wurdet / ob und was für brieflicher oder schriftlicher Vrkund oder schein vorhanden / dass also vnser Registratur / *administrando* nicht allein *Conseruiert*, *ordiniert* und *Regiert*, sonder auch *Informiert* und *Instruiert*.
[pagina 23]

Vårt registratur är en administratör och bevisväktare, en utpekare och förteckning över intyg och andra minnesbevarande skrifter, över kommentarer och bevismedel tillhöriga någon herremakts ämbetsmän.

Och på detta vis har vårt registratur två "kroppar".

Registratura nostra, est

Administratrix & Custos Elenchus siue Index, ac Repertorium

*Instrumentorum aliarumque
Scripturarum Monumentorum.
Commentariorum atque
Argumentorum*

alicuius

Domini Regiminis Magistratiis

*Et sic duo Corpora Registraturae
nostrae.*

Alltså är vårt registratur ingenting annat än en konst, ett verk. En herremans eller överhets alla brev och skrifter skall först sammanbringas och författas i en överordnad "huvudkropp"; sedan skall man med flit, ordning och på passande sätt göra uppdelningar och avdelningar samt hålla ordning inom dessa. Materialet skall bevaras och förvaras väl, skyddat mot upplösning, förlust och skada. Vid sidan därav skall dess innehåll ägnas flitig uppmärksamhet. En kort sammanfattning skall utarbetas och uppställas därav. Dessutom skall innehåll i sådana brev och skrifter förtecknas och inskrivas i deras därtill avsedda register och böcker. Dessa kommer då att vid behov snabbt kunna ge rapport och underrättelse. Och således är registratoret (i vårt ämne och vår avsikt) en konst, eller en vetenskap

Also ist vnser Registrieren nichts anders / dann ein kunst und werck alle brieff und schriffen / eines Herrn oder Oberkeit / erstlich in einig Principal Hauptcorpus zu congerieren und zuuerfassen / folgends mit fleiss ordenlichen und schickerlichen zu vnderscheiden / und abzuthellen / und also in abgetheilte vnderscheidner / ordnung in guter bewarung und verwarung / vor zerrüttung / verlust und schaden zuerhalten / daneben jhren jnnhalt fleissig zubemercken / darauss ein kurtze Summa zuziehen und zustellen / dieselbigen / und sonst den jnnhalt solcher brieff und schriffen / in jhre darzu verordnete Register und Bücher zuuerzeichnen und einzuschreiben / darauss in einem jeden fürfall als bald guten bericht vn vnderricht / wie auch ein guten rath wissen zugeben / *Et sic Registratio (in*

och ett studium: att välordnat, undan förgängelsen, sammanbringa gamla offentliga intyg och andra skrifers hågkomster från någon herreman eller något ämbete; att bevara dem; att omsorgsfullt ta fram deras innehåll eller innehållsbeskrivning och med några få ord kort, troget, i därför avsedda register och böcker nedskriwa och införa allt innehåll i dessa intyg och minnesanteckningar. Detta för att de sålunda skall anförtros åt dessa båda eviga minnen och finnas till för permanent underrättelse. Det är en konst och en flit att samla brev och brevurkunder, samt andra skrifter från en herreman eller överhet, som på trovärdigt sätt – beseglade i öppen form eller eljest bestyrkta – upprättats och utfärdats; och att sedan välordnat och lämpligt, med vederbörliga uppdelningar (distinkt och analytiskt, med struktur och urskiljning, skicklighet, känsla för olikheter och ordning) bevara materialet undan förintelse, förlust och skada, behålla och förvara det över lång tid i ett bestående orubbat väsen och tillstånd (bevara det undan förlust, förvara det undan skada). Och att sedan ur sådana brev och skrifter hämta fram innehållet, tankegången som summariskt och kort anges i få ord. Och även förteckna och inskriva innehåll och mening i därför avsedda register och böcker, så att man ej blott har detta till evigt minne utan även må ha en permanent rapportering och underrättelse om dess innehåll och användbarhet.

materia & intentione nostra) est Ars, siue scientia & studium, Instrumenta publica, aliarumque scripturarum Monumenta, alicuius Domini vel Magistratus, composite, ab Interitu, In vetustatem congerere, atque conseruare, earumque Periocha siue Argumenta, succincte elicere, pausisque Verbis, Denique & omnia contenta ipsorum Instrumentorum ac monumentorum, fideliter Tabulis & libris ad hoc deputatis, annotare atque inserere, Vt sic ambae, aeternae, memoriae, commendatur, ac pro Instructione perpetuo habeantur. Es ist ein kunst vñ fleiss / brieff und briffliche Vrkund / die in offner form besigelt oder sonst Autentisiert / und glaubwürdig auffgericht und gemacht seind / und sonst andere schriffthen eines Herren oder einer Oberkeit / zu versamlen unnd [*pagina 24*] *composite siue apte, distincte ac diuidue, ordinatim ac separatim, schickerlichen / vnderschiedlichen und ordenlichen / ab Interitu* zumal des verlierens und schaden nemens in einem bleiblichen vnzerrütten wesen und stand lange zeit zu conseruieren / zu behalten und zu verwaren / (behalten vorm verlieren / verwahren vor schaden.) Und dann auss solcher brieff und schriffthen jnnhalt / das Argument und Summarium mit der kürtz zu ziehen / und dasselb mit wenig worten / und sonst den jnnhalt vñ die mainung solcher brieff und schriffthen / in die darzu verordnete Register und Bücher / verzeichnen und einschreiben / das mans nicht allein hab zu ewigem angedencken / sonder jres jnnhalts und vermögens ein ewigen bericht hab / und vnderricht haben möge.

Korteligen: vår benämning "registratur" åsyftar icke blott själva regimen och verksamheten utan även

Denique Registraturam nostram vocamus, non solum ipsum Regimen ipsamque fabricam, Verum & omnium

<p>allt juridiskt som tillhör en herreman eller ett ämbete – knutet till intyg, skrifter och till kammaren. Ty av oss används även andra namn (om än något oriktigt): "Arkiv" beträffande hela verkets och strukturens hantverk, annars kallar vi en av registratures kroppar för "charthophilatium", den andra "tabularium".</p>	<p><i>Iurium alicuius Domini siue Magistratus, Instrumentorum, scripturarumque Strinxatque Cellas. Quod a nobis alios (quamuis aliquantulum Improperie) quo ad totam Operis atque structurae fabricam Archiuum, alioquin vnum corpus Registraturae, Charthophilatium a, alterum vero Tabularium nuncupamus.</i></p>
<p>"Charthophilatium" kallar vi inom vårt ämne och hantverk den kammare med dess ledarskap vari papperen med skrift förvaras och bevaras. "Tabularium" utgörs däremot av själva de böcker som innehåller sammandrag och översikter samt notiser och överbägganden från breven.</p>	<p><i>Charthophilatium in materia & fabrica nostra, vocamus Cameram istam, atque ferulas eius, in quae Charta scripturarum reponuntur & conseruantur. At Tabularium est librorum istorum, qui continent tenores atque Argumenta, nec non & notata ac deliberationes Chartarum.</i></p>
<p>Vidare är vårt registratur ett sådant regimente som icke endast tjänar andra regimenten utan mot vilket andra regimenten riktar blicken, ja blickar dit av nödtvång; de regerar ju vid dess sida och måste reglera sina styrmedel. Dock mera härom nedan.</p>	<p><i>Praeterea, so ist vnser Registratur ein solch Regiment / das nicht allein andern Regimenten dienet / sonder auff welches andere Regimenta sehen / ja sehen müssen / ja nach welcher sie Regieren / und jre Regimina reguliern müssen / hieuo aber einem ander ort weiter. [pagina 25]</i></p>
<p>Varifrån registratures regimente har fått och erhållit ett sådant namn vill vi emellertid nu visa och låta höra. Detta namn kommer nämligen från en del och huvudkropp i det hela och fulländade registraturet. Liksom språkets kommunikation för varje huvud är dess kropps, så kommer orden "registrare", "registratio" och "registratura" av ordet "registra"; de är alltså smånotiser tillhöriga den ena kroppen. (Enligt den höglärde mannen Guillaume Budé är det mer korrekt att säga "regesta".) Men "register" i vårt registratur är de handböcker i vilka anmärkningsvärda och minnesvärda</p>	<p>Woher aber die Regiment der Registratur solcher Name geschöpfft und geben worden / wöllen wir nun auch anzeigen und hören. Nemligt kompt solcher name her / von dem einen theil und Corpus des Haupts einer gantzen volkommen Registratur / <i>Ita quod toto Capiti communicatio Idiomatis sit, Corporis sui /</i> dann die wörter / Registrare / Registratio und Registratura / kommen her von dem wort <i>Registra / so particularia seyen /</i> des eine <i>Corporis, Vbi potius Budaeo, viro doctissimo recte dicendum esset Regesta, sed vsus obtinuit dicere Registra.</i> Register aber seind in vnserer</p>

<p>lära får läsaren – och även åhöraren – icke blott en sammanfattning av vad som främst är den skrivandes egen avsikt och anda, samt vad han i första hand vill behandla och granska och ge underrättelse om, utan dessa båda blir även uppmärksammade på vad det är som de beskådar och vart uppmärksamheten mest skall riktas.</p>	<p>fürtrefflichen gelehrten <i>Philosophum Panecium</i> etlicher massen Carpiert / darumb dass derselb sich jetzgemelter Lehr wenig gehalten hab. Welches mich zwar selbs auch bedunckt / einer jeden beschreibung am aller dienstlichsten zusein / dann dardurch der Leser und auch der Zuhörer / nit allein gleich in einer Summa / was <i>Principaliter, Intentio & animus ipsius scribentis</i> / Und wouon er fürnemlich handeln und tractieren ist und wil vnderricht werden / sonder wurdet auch beiden anzeigt / warauff sie fürnemlich sehen / unnd <i>attentius</i> jr auffmercken haben sollen.</p>
<p>Vår egen avsikt och anda är att skriva om och avhandla registratur och registrering. Detta genom att först och främst visa vad registratoret (för att citera ett gängse uttryck) egentligen är för sorts djur, och vad registrering är för konst, yrke och verksamhet. Och att sedan förklara vad det är som vi benämner ”registrera” och ”registratur”. Och att sedan slutligen låta höra vad vårt registratur i sig självt är för någonting, vad för sorts regimente, samt vad vårt registrerande egentligen är.</p>	<p>Dieweil dann hierinnen vnser <i>Intentio</i> und <i>animus</i> von der Registratur und dem Registrieren / zuschreiben und zu tractieren / so hat sich gebärt vor allem anzuzeigen / was die Registratur (gemeinen Sprichwort nachzureden) für ein Thier / und das Registrieren für ein kunst / <i>Profession</i> und werck seye / und darauff zuerklären / was wir Registrieren und ein Registratur nennen und heissen / und endtlich darauff uns vernemen zulassen / was vnser Registratur an jr selbs für ein ding unnd Regiment / und was eigentlich in grund allerdings vnser Registrieren seye.</p>
<p>Den som nu förstått våra definitioner och förklaringar kommer därav att lätt sammanställa detta och sluta sig till varför dessa uppfunnits samt vad de duger till, kan användas till, nyttar till, allt vad de befrämjar och vartill de kan göra tjänst. Vidare vilka råd och öppningar, likaså vad för nytta och förbättring man kan söka och finna genom dem och registratoret. Och vilken skingring och oordning, vilken</p>	<p>Wer nun vnser <i>definitiones</i> und erklörungen verstanden / [<i>pagina 27</i>] der wurd darauss gar bald und leichtlichen Colligieren und schliessen können / warumb sie erdacht worden / und warzu sie allerdings taugenlich / gebräuchlich / nützlich / fürständig und dienstlich ist und sein möge / Item was rathes und auffgangs / dessgleichen was nutzbars und besserlichs bey jr und durch sie zusuchen und</p>

nackdel och skada, desslikes vilket svinn och vilken förlust som tvärtemot är att vänta ifall man saknar registratur. Och berättat kortfattat om hur varje herremakt och överhet som besitter land och folk till att regera över och förvalta skall finna att ett registratur är högst nödvändigt. Om själva vårt registratur såsom ett helt och fullständigt verk, mycket nyttigt – varför man bör eftertrakta det och uppställa ett sådant. Om hur registratoret också bör uppställas, inrikas, hållas och förordnas efter ägarnas observationer, regler och rättesnören; där kan alltså stå vadhelst man önskar. Så uppnår man (som man säger) gott pris för köpet, och har vinning. Överhet och herremakt kommer alltså ingalunda att förakta eller försumma vårt registratur. Men låt oss gå vidare i vårt ämne och vår föresats.

zuerlangen. Hinwiderumb was zerrüttung und vnordnung / Item was nachtheils und schadens / dessgleichen was abgange und verlust / auss mangel derselben zuerwarten. Vnd das in Summa daruon gerede / einer jeden Herrschafft und Oberkeit / die etwas Land und Leut zu regieren und zuerwalten hat / ein Registratur sehr notwendig / imselben vnser Registratur / als ein gantz vollkommen werck / gantz nutzlich / daher nach derselben zutrachten und zustellen / und nach jren *obseruationen* / Regeln und *Canones* / auch jhr Registratur anzustellen / zuzurichten und zuhalten / zuuerordnen / es gestehe dann was es jmmer wölle / so kompt man (wie man spricht) das kauffs wol feil / und hat des gewin. Und wil also einer Oberkeit und Herrschafft vnser Registratur keines wegs zuerachten / noch vnser Registrieren zu vnderlassen sein. *Sed in proposito atque intentione vltra.*

Så har vi då hört vad registratoret är för regim och verksamhet, likaså vad för sorts verk registreringen är. Nu ämnar vi visa och låta höra vad allt detta nyttar till och även omtala några nyttigheter. Jag kommunicerade för trettio år sedan med den ärade, högaktade och förnämde herr Johann Harcken, dåförtiden stadsskrivare i heliga romerska rikets stad Augsburg, om att jag där skulle upprätta ett registratur åt det hedervärda rådet. Att säga av vilka orsaker registratoret och registreringen uppfunnits och uttänks håller vi för att vara onödigt, emedan också den som besitter ringa förstånd lätt kan frammana och ställa samman detta ur de nämnda definitionerna och förklaringarna. Annars skall alla veta att vad som egentligen ledde till att man tänkte ut registratoret var nöd och avbräck; klokhets eller skicklighet samt

So wir dann gehört haben / was die Registratur für ein Regimen und Fabric / Item was das Registrieren für ein werck / so wollen wir nun anzeigen und hören / warzu sie allerdings nutzlich / und also etliche jhre nutzbarkeiten erzelen. Wie ich die vor dreissig jaren / weylund dem Ehrnhafften / hochgeachten und fürnemen Herrn Johann Harcken / damalen Stattschreiber des heiligen Reichs Statt Augspurg / da ich einem Ersamen Rath daselbst ein Registratur [*pagina 28*] auffrichten sollen / communiciert hab. Dann zusagen von dem / auss was vrsachen die Registratur und das Registrieren erfunden und erdacht worden / halten wir von vnnöten sein / dieweil ein jeder auch gerings verstands / ein solches auss den obgemelten *definitionibus* und erklärungen leichtlich zu eliciern und

flit uppfann registraturet. Av nödtvång är registraturet uppkommet, av vishet, insikt och förutseende togs det i bruk; det sammanställdes och utrustades över tiden med största noggranhet.

zu colligiern hat / sonst sol ein jeder wissen / das nemlich not und nachtheil das Registratur erdacht / und weissheit oder geschickligkeit oder fleiss die Registratur erfunden hat / *Necessitate orta est Registratura, sumpta ex Ratione, prudentia atque prouidentia, collecta atque ornata cum tempore maxima diligentia.*

Men då vi erinrar oss vem som är registratures upphovsman och uppfinnare, då bekänner jag att jag själv förvisso inte är dess uppfinnare och upphovsman – utan min käre salige far som förr tjänade hos kejsar, dåvarande kung Ferdinand [1503-1564], salig i åminnelse. Han var rådgivare och registrator åt österrikiske ärkehertigen och furstendömet Würtembergs regerande landsfurste. Han var hos Ers Majestäts württembergiska regering och kansli. Denne man är den förste som uppfunnit, uppställt och framlagt den ädla, högst nödvändiga och mycket nyttiga konsten (som vi nedan skall visa och förklara). Delvis var det han som uppfann och sammanställde detta som vi nu upprätthåller och för vidare (såvitt angår ett släkte av vårt registratur). Denne min fader har uppfostrat mig med registraturet alltifrån ungdomen och givit mig muntlig undervisning och lära därom. Jag har alltså fått introduktionen till vårt registratur från honom. Som efterföljare har jag besinnat och genomtänkt vidare, längre och flitigare. Till sist har jag utarbetat och frambragt ett fullständigt verk. Dock har min ovannämnde käre och salige fader givit upphov till dess karaktär och ordning. Han var därtill tvungen, måste jag också nämna. Till en början var han ärevördige konung Ferdinands rådgivare och tjänare. Bland annat

Aber zu gedencken dessen / wer der *Author* und *Inuentor* vnserer Registratur / und was die *causa Impulsua* seye. Da bekenn ich / das ich derselben *Inuentor* vñ *Author* nit allerdings bin / sonder mein lieber Vater seliger (welcher weylund hoch löblichster vñ Gottseligster gedächtnuss / Keisers damal Königs Ferdinandi / Ertzhertzogs zu Osterreich / und des Fürstenthumbs Wirtenberg regierenden Landsfürstens Rath vñ Registrator / bey jrer Mt. Wirtenbergischen Regierung und Cantzley gewest.) Derselb ist der erst / der dise Edle hoch notwendige und sehr nutzliche kunst (als wir hernach darthun und aussführen wöllen) widerumb herfür gebracht / und zum theil diese ordnung erfunden und gestellt hat / die wir (so vil das ein geschlecht vnserer Registratur belangt) halten und führen. Dieser mein Vatter hat mich bey seinem Registrieren von jugend auff erzogen / auch jrthalben mir mündliche vnderweisung und Lehr geben / also / das ich von jm die *Isagogica* vnserer Registratur empfangen / nachgehend hab ich den sachen weiter je lenger je mehr und fleissiger nachgesinnet und nachgedacht / biss ichs endtlich zu einem [*pagina 29*] volkommen werck erfunden und gebracht hab. Es hat aber gedachten meinen lieben Vater seligen zu seinem *modo* und zu seiner Ordnung *Registrandi* verursacht / und

ålades och befalldes han att sköta furstendömet's brev och skrifter tillhöriga Württemberg samt dess kansli och kammare. Dessa var mycket talrika. Tidigare hade krig rasat. Mångfaldiga förändringar hade fört materialet fram och åter på flykt och avvägar. Det fördes fram och åter mellan slotten, stöttes och skingrades. Det var inte längre i någon ordning. Ingen visste heller längre hur det i grunden låg till med territoriernas lagregler, rättigheter och privilegier. Då ålades och befalldes min käre och salige fader att han överallt skulle leta fram dessa, församla och sammanställa dem, noga undersöka och genomläsa dem samt i övrigt flitigt sortera dem inbördes. När någon egendom eller annat låg under vissa brev och skrifter, då skulle dessa sammanställas och bringas i en väl avskild ordning. Deras innehåll skulle framhållas och förtecknas, samt deras tänkbara användningsområde. Och sådana brev skulle han ta i sin förvaltning och hålla dem i gott förvar. Över dessa samt om dessa skulle ett omfattande registratur ställas upp och föras. Alla andra brev och skrifter skulle ställas upp såsom dugande till intet vidare bruk. Då nu alltså min far ålades denna börda, möda och arbetsuppgift har han överallt gjort efterfrågning där han trott att registratur kan finnas, för att studera deras styrelse, kvalifikationer och ordningar – för den händelse han därigenom kunde lära sig så mycket att han även själv kunde uppställa ett korrekt och omfattande registratur. Men varthän han än kom och vilka registratur han än såg, hittade han likväl inte vad han sökte, vad han tänkt sig få se och finna. Därför blev han förorsakad, ja av nöden trängd, att själv uttänka och ställa upp en figur och form (eller som man plägar säga på tyska, ett mönster och ett riktmedel)

genotträngt / (muss ich auch anzeigen) das wie er anfangs höchstgedachts Königs Ferdinandi Rathe und Diener worden / ward jm vnder anderm aufferlegt und beuolhen / das er des Fürstenthumbs Wirtenberg und derselben Cantzley und Cammer brieff und schriffthen / so einer grossen anzal / und in den daruor gewessnen Kriegen / der vilfältigen veränderung halben hin und wider geflöhnet und verführet / und auff den Schlössern hin und wider verstossen unnd zerstrewet / in keiner ordnung mehr waren / auch niemand mehr bewisst war / wie es vmb des Lands sachen / Rechten und Gerechtigkeiten im grund ein gestalt hat / da ward meinem lieben Vatter seligen aufferlegt und beuolhen / das er dieselbigen allenthalben suchen / zusammen tragen und colligieren / die eigentlich besichtigen und durchlesen / sonsten fleissig auss einander klauben / was darunder gut / daran etwas gelegen / dieselbigen brieff und schriffthen in ein ordnung verfassen und bringen / gebürlich vnderscheiden / jren jnnhalt / und warzu sie allerdings dienstlich und nützlich / bemercken und verzeichnen / und solche brieff und schriffthen in sein verwaltung nemen und in guter verwarung behalten / darüber und derhalben eine wesentliche Registratur anstellen und halten / alle andere brieff und schriffthen / als zu nichten mehr taugenlich zugebrauchen anstellen solten. Da nun also meinem Vatter diese Bürdin / mühe und arbeit aufferlegt worden / hat er allenthalben nachfrag gehabt / wo er vermeint oder gehört hat / Registraturen vorhanden sein möchten / jrer *Regimina qualificationen* und ordnugen war zu nemen / [pagina 30] ob er dardurch so vil erlernen möchte / auch ein geschickte wesentliche Registratur anzustellen / Und aber wohin er jimmer kommen / und was er für Registraturen

samt göra ordningar, rättesnören och regler till det ändamål som ovan nämnts att han ålades. Och eftersom förvisso hans form och ordning inte kunde åstadkomma detsamma som ett helt och fullgånget registratur fick jag (sedan furstendömet Würtemberg [1530] kommit i ärevördige kung Ferdinands välde och infört detta regimete, och jag därigenom kom till förnyad tjänst, särskilt då jag skulle vara staden Augsburg behjälplig med ett registratur) anledning att utöka min salige fars efterlämnade form och ordning. I mycket förbättrade jag den och i åtskilligt gjorde jag den rikare. Slutresultatet blev vårt registrerande och vårt registratur.

je gesehen / hat er doch nicht funden das er gesucht / und zusehen und zufinden vermeint hat / derhalben er verursacht / ja genotträngt worden / ihme selbs ein figur und form (oder wie mans im Teutschen pfliget zunennen / ein muster und visier) zu erdencken und zustellen / und derhalben ordnungen / auch *Canones* und *Regulas* zumachen / durch und mit welchen er zu dem jenigen kommen möchte / das jhme / als oben gemelt / ausserlegt worden. Und weil aber sein form und ordnung nicht allerdings einer gantzen volkommenen Registratur gnug thun können / bin ich (nach dem / und das Fürstenthumb Wirtenberg / dasselbig Regiment / auss höchstgedachts König Ferdinandi handen und gewalt kommen / und ich dardurch meines diensts darinnen auch ab und etwas zuernewen kam / sonderlich da ich der Statt Augspurg zu einer Registratur verhelffen sollen) verursacht worden / meines Vatters seligen hinderlassne Form und ordnung zumehren / in vilen zu bessern / und in sehr vilen zu locupletieren / biss endlich darauss vnser Registrieren / Item vnser Registratur eruolgt ist.

Så har vi nu hört vilka uppfinnarna, författarna och formgivarna bakom vårt registratur är, likaså vad som föranledde dem till att skapa ett sådant. Vi har ovan nämnt att registraturet inte är något nytt, inte någon ny uppfinning. Det fanns bland de naturliga företeelserna även hos de gamle [antikens människor]. Som jag väl också skrivit till en god vän. Registraturet var i bruk hos de gamle. När dessa märkte att sådant som bevarades av människor med tiden skattade åt förgängelsen liksom ägarna själva samt gick ur människors minne, då uppfann de registraturet. Genom

So haben wir nun gehört / wer die *Inuentores, Authores* und *Conditores* vnserer Registratur seyen / und was sie zu einem solchen verursacht hab / das wir vns dann oben vernemmen lassen / das die Registratur nicht new / noch ein *nouum Inuentum* / sonder auch bey den Alten *In rerum natura* gewest sein werde / wie ich dann auch etwan einem guten freund geschriben hab / *Registraturam apud veteres in vsu fuisse, qui cum animaduerterunt, res ab hominibus conditas, cum ipsis [pagina 31] ex tempore labi, ac e memoria hominum, intercedere, Registraturam inuenerunt, qua res*

<p>detta kunde de bevarade tingen, särskilt deras fäders och förfäders skrifter samt rättsliga minnesanteckningar, permanent bibehållas i gott skick och överlämnas till de efterlevandes kännedom så att de inte vare sig föll offer för tiden eller förstördes av människors vårdslöshet eller utsattes för någon skada eller något missgrepp. Om detta i synnerhet vill jag skriva i det följande. Och nu närmast går jag vidare till en berättelse om de nyttigheter som resulterar och följer av att man upprättar och håller registratur.</p>	<p><i>conditas, praesertim patrum, eorumque antecessorum, scripta, nec non, et aliarum rerum, causarumque monumenta, perpetuo conseruarent, & ad notitiam posterorum deuoluerunt, ut sit nec temporis iactura, aut hominum incuri, perirent, vel damnum aliquod aut vitium paterentur.</i> Dauon wil ich hernach insonderheit tractieren / und dissmal zu erzelung der nutzbarkeiten / die auss anstellung und haltung vnserer Registratur eruolgen und komen / fürschreyten.</p>
<p>Om några förträffliga nyttigheter som uppstår och kommer ur uppställning och vidmakthållande av ett helt fullkomligt registratur.</p>	<p>Von etlichen fürtrefflichen nutzbarkeiten / welche auss anstellung und haltung einer gantzen vollkommenen Registratur entstanden und kommen.</p>
<p>Nu är tid att vi visar och får höra vilken bekvämlighet och vilket underlättande, vilka frukter och nyttigheter som uppkommer för en herreman eller överhet genom uppställande och hållande av registratur. Ty detta är också det yttersta syftet för ett verk och en analys enligt vilken man ställer frågor och bearbetar dessa. Även om vårt kompletta och fullgångna registratur orsakar och resulterar i så många fördelar och nyttigheter för herremannen och överheten att alla dessa inte kan omtalas, vill jag dock nu välja ut blott de förträffligaste, förnämsta och bästa bland dem och börja med endast de allmänna fördelarna och nyttigheterna.</p>	<p>Zeit ist es / das wir anzeigen unnd hören / was für <i>Conuenientia</i> und <i>Commoda</i>, was für <i>fructus</i> und <i>utilitates</i>, auss anstellung und haltung vnserer Registratur / einem Herren oder Oberkeit entstanden / und kommen / dann das ist auch <i>Causa finalis</i>, eines wercks und tractats / darnach man fragt / sicht und sich bearbeit. Wiewol nun auss vnserer / als einer ganzen und vollkommenen Registratur / mancherley grosse / treffenliche / und so viel <i>Commoda</i> und nutzbarkeiten entstehn und eruolgen / die ein Herr oder Oberkeit / an jhr haben ist und kan / das die alle nicht wol erzelt mögen werden / so wil ich doch ausser denselben allein die treffenlichsten / fürnembsten und besten diss mals erwehlen / und anfang allein die gemeine <i>Commoda</i> und nutzbarkeiten erzelen. [pagina 32]</p>

För det första har en herreman eller annan överhet den fördelen och nyttan av vårt registratur att alla hans brev och skrifter – vilka handlar om herremakt och överhet samt dessas auktoritet, rättigheter och privilegier och om alla deras processer om fordringar samt handlingar – finns bevarade och förvarade intill varandra. Ty vårt registratur är ett sådant regimente som är beordrat att på så vis, i permanent form och i orubbad ordning, bevara, förvara och bibehålla minnet av alla brevs omdöme och placering samt innehåll. På detta vis kan intet därav lätteligen förändras, förläggas eller förloras, skingras, vanvårdas, förstöras eller skadas.

Für das erst / so hat ein Herr oder Oberkeit an vnserer Registratur / den vorteil und nutzen / das all seine brieff und schriffen / die solche Herrschafft und Oberkeit / und jhre Herrligkeiten / Recht und Gerechtigkeiten / und vmb all jr und jrer vordern sachen und handlungen hat / bey einander bewaret und verwaret seyen / dann vnser Registratur ist ein solch Regiment / welche die Reputation und den Stat aller brieff / und was in schriffen verfast / der gedächtnuss beuolhen worden / in einem bleiblichen wesen / und vnzerütter Ordnung dermassen bewahren / verwahren und erhalten ist / das leichtlich dauon nichts kan verändert / verlegt noch verloren / zerütt / verwarloset / versehrt noch beschädiget werden.

För det andra kan en herreman, både genom registraturets anteckningar och genom rapport från dess förvaltare, få veta vad han verkligen har för brev, om vilka rättssaker han verkligen har skriftliga urkunder. Ty registraturet skapar och ger en grundlig bild av vilka brevliga eller andra skriftliga bevis, kraftfulla urkunder och intyg som finns om varje rättsförhållande, om varje aktuell handlig och process – med vilka man kan försvara sig, belägga sina ord och värja sig genom att ha dem till hands.

Secundo / so kan ein Herr auss dem Registrieren seiner Registratur / und auss bericht jhres Verwalters wissen / was er allerdings für brieff hat / vmb was sachen er allerdings schrifftlich vrkund hat / dann die Registratur ein gründtlichs anzeigen thut und gibt / was für briefflicher oder schrifftlicher schein / Handfestin / vrkund und gezeugnuss vmb ein jedes *Ius* / vmb ein jede handlung und sach vorhanden / dardurch und mit deren sie zu vertheidigen / zubelegen / zu beschirmen und handzuhaben seye.

Sedan kan herremannen för det tredje genom den sortens brevliga eller andra skriftliga urkunder snabbt upptäcka, lära och informera sig angående vilket intresse och vilken rättighet han har i varje enskild rättssak.

Da kan dann / *Pro tertio* / ein Herr auss solchen brifflichen oder schrifftlichen vrkunden bald ersehen / erlernen und sich berichten / ob und was er in einer jeden sach für ein *Interesse* und *Ius* hat.

För det fjärde kan herremannen överlägga och rådslå enskilt med registratorn om vad handlande han bör företa inför varje enskild rättssak samt vilken rätt han däri besitter, som är byggd och grundad på rättslig befogenhet. Ja, även om han icke skulle ha något brevintyg eller någon skriftlig urkund, kan han likväl mycket snabbare överväga saken och fastslå vad han bör göra.

*Pro quarto / so kan ein Herr in einem jeden fürfal / bey jme [pagina 33] und dem Registrator / deliberiern und berathen / was jme zu einer jeden sach zu handeln gebüeren wölle / und wess er darinnen befügt / und im Rechten fundiert und gegründet seye / ja wann er gleich jrthalben einig brieflich schein noch schriftlich vrkund nicht hette / dannoch kan er sich dester ehe der sachen / *quid sibi faciendum* / berathen und gefast machen.*

För det femte finner herremannen hos sitt registratur och dess administratör – såsom registratorn – underrättelse och råd om hur han skall rikta och utforma sitt handlande i varje enskild rättssak, så att han icke för dess skull får nackdel eller tillfogas skada. Ej heller må hans rättigheter förringas genom prejudikat; istället bör han vinna fördel och nytta, och antingen behålla en rättighet som han tidigare erhållit eller nyförvärva en sådan. Ty vårt registratur ger vägledning och insikt i vad som skall utföras i varje enskild rättssak: vad man skall göra och vad man skall låta bli, vad för fog, makt, välde och rätt man har beträffande detta. Vidare också vilka intyg, trovärdiga bevis och skriftliga nödlösningar som finns däri – med tröst och tillförlitlighet, till förebyggande av framtida splittring, skiljaktighet, villfarelse, missförstånd och därav följande långvarig och mödosam rättfärdiggörelse, bortkastade och onödiga utgifter, liksom kostnader och skador. Detta bör bli resultatet och vinningen.

*Quinto / so findt ein Herr bey seiner Registratur / und derselben Administrator / als dem Registrator / vnderricht und rath / wie er sich in ein jede sach und handlung richten und schicken sol / des er jrthalben einigen schaden noch nachtheil nit empfahen noch einnemen / noch seinen *Iuribus* preiudicieren seye / sonder vil mehr des vorthail und nutzen hab / und eintweder ein *Ius* / das er an solcher sach vorhin hat erhalten und handhaben seye / oder eines *de nouo* acquiriern möge. Dann vnser Registratur gibt anleitung und zu erkennen / was in einer jeden sach zuhandlen und fürzunemen / zuthun oder zulassen seye und sein wölle / und was man jrthalben fug / macht / gewalt und recht hab / Item / und was scheins / glaublichen darthuns / und schriftlichen behelffs darinnen sich zutrösten und zuerlassen seye / zu verhütung künfftig zwenung / spän / jrrung / missuerständ / und darauss volgende mühselige und langwirige rechtfertigung / vergebner vnnotwendiger ezensierung / auch kostens und schadens / so darauss eruolgen und empfangen werden möchten.*

<p>För det sjätte kommer herremannen att hos registratoret och dess registrator finna gott besked om vilken skada eller nackdel som uppstår och härrör för honom ur varje sak som inträffar. Och vidare vilken fördel och vilka ändamålsenligheter till nytta och rätt som kan uppstå och framväxa.</p>	<p>Und wirdt also <i>pro sexto</i> ein jeder Herr bey seiner Registratur und derselben <i>Registratorem</i> guten bericht finden / was schadens oder nachteil jm auss einer jeden fürfallenden sach entstehn und entspringen / Item / und was jhm darauss für vortheil und <i>Commoda</i> / für nutzen und <i>Iura</i> proueniern und accresciern möge. [pagina 34]</p>
<p>För det sjunde kan registratoret vidare lära ut och underrätta om hur man skall avvärja sådan förestående skada eller nackdel eller kostnad – kanske inte helt, men åtminstone delvis – liksom hur man kan få och till sitt bästa använda sådan fördel och nytta som framträder därunder med gott fog, god trovärdighet och med rättvisa och rättslig grund, ja med juridiskt relevanta och nyttiga intyg.</p>	<p>Da wirt dann <i>pro septimo</i> die Registratur weiter lehren / und vnderrichten / wie man solchen vorstehenden schaden oder nachtheil / sol und fürr kossten und ab sich wenden / wo nicht gar / jedoch zum theil / dessgleichen wie man den vortheil und nutzen / der sich darunder erzeigen were / mit guten fugen / mit gutem glauben und mit billigkeit und gegründten rechtmessigen / ja in recht erheblichen und fürträglichen betheyungen bekommen und auff sich bewenden möge.</p>
<p>För det åttonde skall herremannen finna god underrättelse genom sitt registratur angående sådant som han måhända saknar ifråga om regalrättigheter och andra ting, som han traktar efter och skall arbeta för att förvärva. I övrigt underrättas och läres han likaså av härnäst uppräknade punkter. Och även genom den besläktade företeelsen renovatur, vilket vi har behandlat och förevisat i vårt arbete därom.</p>	<p>Also wirt ein Herr <i>pro octauo</i> bey seiner Registratur / was jm an Regalien und andern dingen mangeln möchte / Item warnach er trachten und zubekommen sich bearbeiten solle / guten bericht finden. Sonst vnderricht und lehret jn gleichwol die nechst oberzelten puncten / auch das ander geschlecht vnserer Renouatur / dauon wir in demselben vnseren gestelten werck tractiert und anzeigung gethan haben.</p>
<p>För det tionde har vi på annat ställe visat och klargjort – samt därför väl hört, märkt och förstätt – vad varje herremakt eller annan överhet skulle vilja lägga in i en god, komplett och</p>	<p><i>Decimo</i> / so haben wir an einem andern ort angezeit und aussgeführt / und desshalben wol gehört / vermerckt und verstanden / was einer jeden Herrschafft oder Oberkeit an einer</p>

fullgången renovation och renovatur. Likaså vilken nytta de har att vänta av att inrätta ett sådant, samt vilken stor nackdel och skada som kan följa på dess frånvaro. Därför är ett sådant renovatur och en sådan renovation nödvändig för deras regimenter och deras hushållning. De kan inte dra sig undan och vara utan sådan ifall de eljest är sinnade att befrämja och driva fram sin egen och sina undersåtars välfärd. Vi säger alltså åter som i det andra verket, att utan den första delen – registratoret – med dess ordnade och noggranna observation och praxis kan ingen fullgången renovation verkställas, utarbetas eller bibehållas. Här finns dock inte tid och utrymme för att lägga till detaljerna rörande detta.

guten / gantzen und vollkommen Renouation und Renouatur gelegen sein wölle / was nutzen sie auss anstellung derselben / und dann was grosser nachtheil und schaden sie auss mangel jrer zugewarten hab. Und das sie daher einer solchen Renouatur und Renouation zu jhrem Regiment und zu jrer *Oeconomi* notwendig / derselben nit wol entbereren noch entrathen könne / wo sie anderst jr und jrer armen Leut und Vnderthanen wolfart und bestes zufürdern und zuschaffen gesinnet / da sagen wir nochmals / wie auch amselben ort / das ohne den ersten Theil der Registratur / unnd desselben [*pagina 35*] ordenliche und fleissige Obseruation und Practic einige volkomne Renouation nicht kan fürgenommen / angestellt noch gehalten werden / solches in *specie* zu *adduciern* / hat hie noch dissmaal nicht zeit noch weil.

För det elfte har vi likaså nämnt i annat sammanhang – och detta får ni höra mig säga även här – att ur en renovation kommer ett helt och fullgånget registratur att följa. Det hör samman därmed som en nödvändig del, som bevarar de renoverade företeelserna och vidmakthåller dem som existerande och bestående väsen, samt förebygger förlust och skador.

Undecimo / so haben wir auch an einem andern ort gesagt / und gehört / und melden es allhier auch / das auff ein Renouation ein gantze volkomne Registratur volgen wölle / gehörig und ja notwendig seye / als welche die Renouata conseruiert / und zu einem *esse* und bleiblichen wesen ordenlichen und geschicklichen erhalten / und vor abfal und schaden verhüten thut.

Därför har herremakt och annan överhet även den fördelen och nyttan av vårt registratur, att man genom det därtill kan åstadkomma nyttobringande, fullgången renovation och renovatur till lägsta kostnad. Man kan få innehållet i de renoverade tingen samt skydd mot skador, nackdel och förlust.

Darumb hat ein Herrschafft und Oberkeit an vnserer Registratur auch disen vorthail und nutzen / das man durch sie / zu einer nutzlichen / vollkommenen Renouation und Renouatur / darzu mit wenigsten kosten kommen / und von derselben Renouata / *Inesse* und vor schaden / nachtheil und verlust erhalten kan.

För det tolfte är vårt registratur och dess registrator en sådan auktoritet och en så trovärdig källa att man tror på dem och vad de visar. Inför rätten, och när det gäller att rättmätigt slutligen intyga något, godtages i stor utsträckning att det inte är nödvändigt i varje enskilt fall att utöver registratoret förete originalhandlingar och medföra dessa till annan ort. Istället har registratoret rättsligt giltiga avskrifter av originalen, icke blott i dess böcker utan också i form av bestyrkta utdrag vilka man kan förete, bruka och visa i originalhandlingarnas och huvudskrifternas ställe. Dessa anses vara tillräckligt trovärdiga intyg. Det är således alltid onödigt att medföra originalen. Detta är nyttigt och gott eftersom dessa "arkigrafer" eller "prototyper" då blir mindre besudlade, utslitna, sönderbrutna eller eljest skadade.

Duodecimo / so ist vnser Registratur und jhr Registrator einer solchen Autoritet und glaubwürdigkeit / das man jhnen in jrem anzeigen glaubt / vor Gericht für rechtmessige zeugen zulest und annimpt / auch so weit / das nicht zu einem jeden fürfal von nöten die *Originalia* herfür zuzien / ausser der Registratur zu erheben / und an andere ort zuführen / sonder hat die Registratur von jren *Originalien* / rechtmessige glaubwürdige *Transscripta* / nicht allein in jren *libris* / sonder auch *authentisierte Transsumpta* / welche man an statt der *Originalien* und Hauptschriften herfür ziehen / gebrauchen und [*pagina 36*] fürwenden mag / als welche glaubens und zeugnuss gnug haben und geben / das also gar von vnnöten / allwegen die *Originalia* herfür zuziehen / das ist dann darzu nutzlich und gut / das die *Archigrapha* oder *Prototypa* dester weniger besudlet / versehrt / zerbrochen oder sonst beschädigt werden mögen.

För det trettonde erhåller man den nyttan, fördelen och ändamålsenligheten av vårt registratur, att man utan att se de brev och skrifter som är de egentliga källorna likväl kan få kunskap och underrättelse om vad dessa egentligen innehåller och innefattar, vad de kan brukas till och vad de tillför. Likaså om varthän och hur långt de verkligen syftar och sträcker sig, hur långt de låter sig uttydas och töjas. Kort sagt vet man utan att se dem vad de verkligen duger till, vad de tillför, vilken fordran och vilja de uttrycker.

Tredecimo / so hat man an vnserer Registratur ein solchen nutzen und vorthteile / und dise Commoditet / das man ohne beschichtigung der Hauptbrieff und Schrifften / dennoch ein wissens und ein bericht haben kan / was dieselbigen allerdings jnnhalten / begreifen / vermögen unnd mitbringen / auch wohin und wie ferr sie sich allerdings lenden und strecken / und auch mögen gedeudet unnd extendiert werden / in Summa / man weiss one jr besichtigung / was sie allerdings vermögen / importiern / erfordern und wollen.

Vi måste dock titta vidare och fortsätta skildringen av nyttigheter som

Wir müssen aber mit erzelung der nutzbarkeiten / so auss vnserer

<p>vårt registratur genererar. Vi säger då följande.</p>	<p>Registratur eruolgen und kommen / etwas weiter sehen und schreyten / und sagen demnach</p>
<p>För det fjortonde är vårt registratur något som behåller och vidmakthåller alla de saker och affärer som ovan behandlats, med dessas brev och skrifter, i ordnat och beständigt skick och väsen. Inte blott bevarar de samtidas angelägenheter i evigt minne och oförgänglig natur inför andra samtida, utan även för alla efterkommande och framtida människor – med de fördelar och den nytta som ligger fjärran i tiden. Inte bara nutiden utan även eftervärlden kan få vetande och underrättelse om vad som skedde och hur det tillgick – i varje enskilt fall – då någon sak och handling anordnats, gjorts och skett före deras tid. De kan också få ytterligare kunskap, om orsaker och bevekelsegrunder bakom gamla handlingar och processer, samt om vilken nytta och fördel de gamle därmed förskaffade – och även å andra sidan om vilken skada eller nackdel som de därigenom kan avvärja eller förekomma. Och detta får de genom notisböckerna.</p>	<p><i>Pro decimo quarto</i> / das vnser Registratur alle hieuoer verhandelte sachen und geschäftten / und derselben brieff und schriffthen in einem ordenlichen bestendigen <i>statu</i> und wesen / nicht allein <i>In praesentiarum & praesentibus</i> / sonder auch auff alle nachkommen / zukünfftiger ewiger gedächtnuss in einem vnuergrisslichen wesen behalten und erhalten ist und kan / mit dem verner vortheil und nutzen / das nit allein die jetzliebenden / sonder auch die nachkömmling wissens und bericht haben und bekommen mögen / was und wie vor jhnen in allen [<i>pagina 37</i>] fällen / einer jeden sacht und handlung / von denen geordnet / gemacht und gehandelt worden / sonder auch weiter erlernen mögen / was die vrsachen unnd bewegnuss der vordern handlungen und sachen / und was nutzen oder vorthails die alten damit schaffen / dagegen was schadens oder nachtheils sie damit wenden oder fürkommen wöllen / und dises halten jnen die <i>libri Notitionum</i>.</p>
<p>För det femtonde är vårt registratur även gott och nyttigt därtill, att det aviserar (varhelst man nu uppmanar det att ge besked och rådslår med det) sådant som inte förekommit och behandlats i nutiden – men däremot har motspel och meningsbrytning (alltså uppmaning) skett i det förflutna. Exempelvis att en sak icke har beviljats idag av någon herreman, samt att denna av synnerliga, övertygande, riktiga orsaker blivit avslagen av dennes föräldrar eller förfäder. Av</p>	<p><i>Decimo quinto</i> / so ist vnser Registratur auch darzu gut vñ nutzlich / das sie auisieret (wo man sie anderst vmb bericht anspricht / und jres Raths pflaget) damit nicht heut jchtzit fürgenommen und gehandelt werde / da aber verschiener zeit das gegen oder widerspil (also zureden) gehandelt worden / Als / <i>Exempli gratia</i> / das nicht heut von einem Herren ein sacht bewilligt werde / die aber von seiner Eltern oder vordern einem auss mercklichen / bewegenden ehafften</p>

<p>detta kan man då kanske också utläsa en ogiltighet, kanske hitta ett prejudikat, kanske förhindra och förekomma ohjälplig skada eller avbräck.</p>	<p>vrsachen verweigert und abgeschlagen worden / durch welches man dann auch etwan nichtigkeit / etwan <i>praeiuditia</i> / etwan vnwiederbringlichen schaden oder nachtheil verhüten und fürkommen mag.</p>
<p>För det sextonde hänvisas till att de flesta människor i denna tid och i denna onda, illvilliga och ogudaktiga värld icke blott är snabba och (som man kallar det) spetsfundiga, utan även så förryckta och gudlösa att de ställer sitt sinne dithän och är inriktade på hur de (som ordstävets lyder) "skall kasta människor över repet" och "knuffa i säck och under bänkarna" samt "ta öga för öga", "ge orättfärdig och rutten sak ett gott sken", "visa sång från näsan", "dra lång näsa", "kila lus och göra hämsko", "göra svart till vitt", "kunna sälja råttlort som peppar". De söker finna ut hur de kan rycka till sig någon annans egendom och gods, andra människors rätt och privilegier, genom snabbtänkt arglistighet. (Av dessa ärbara hjärtan och dåd är världen full.) Dock blir sådant upptäckt av registraturet som utfärdar varning. Ja, genom registraturet kan det förekommas och avvärjas med nyttiga åtgärder. När alltså en dylik rackare tar sig för sådan smutsig och till intet nyttande handel, då upptäcker och avslöjar registraturet denne skälm samt bedrägeriet och listen och det falska onda handlandet som döljer sig under ytan. Registraturet ger underrättelse, instruktion och råd, visar väg, ger vetande och anger åtgärder om hur sådana skall bemötas, hur man står emot, samt om hur allt däri förhåller sig.</p>	<p><i>Decimo Sexto</i> / dieweil dieser zeit / und bey dieser argen / bosshaftigen / vngottsförchtigen und vnschamhafftigen Welt der mehrer theil Menschen / nicht allein geschwind (und wie mans nennet) spitzfündig / sonder auch so verrucht und Gottloss / so arg und bösslistig / das jr sin und gedancken dahin stehen / und darauff gericht seyen / wie sie ander Leut (laut Sprichworts) vbers Seil werffen / Item / in Sack / und vnder die Bänck stossen / eins auff ein Aug geben / Item einer vngerechten / faulen sach ein schein machen / <i>[pagina 38]</i> ein <i>canto denaso</i> erzeugen / ein wächsen Nasen drähen / einer lauss socken und händtschuh machen / Item / schwartz für weiss / Meussdreck under Pfeffer verkauffen können / Ja wie sie eines andern Hab und Gut / anderer Leut Recht und Gerechtigkeit / mit geschwinder arglistigkeit zu sich reissen und an sich bringen mögen / (dieser Erbarer hertzen und thaten ist die Welt vol) So wird aber ein solches von der Registratur auisiert und gewarnet / ja durch sie mit nutzen fürkommen und abgewendet / dann so sich ein solcher arger Kund / ein so fauler keinnütziger handel herfür thut / entdeckt und offenbart die Registratur / den schalck / betrug und list / und die falsche böse Practic darunder verborgen / unnd gibt vnderricht / lehr und rath / zeigt an / weg / weiss und mass / wie solchem zu begegnen / widerstand zuthun / und wess sich allerdings darinnen zuhalten seye.</p>

För det sjuttonde är registratoret ett högeligen prisvärt och högst nyttigt regimente. Tillsammans med sin förvaltare åtnjuter det vederbörlig och flitigt uttryckt respekt. Icke blott från de två andra regimentena – nämligen herremaktens eller överhetens kansli (med vilket nästan hela det politiska styret dirigeras) och dess räknekammare. Även ett kansli eller en räknekammare av lägre rang [kan gynnas av registratur] med sina vederbörliga förhållanden och hela sitt tillstånd – i alla dess bestyr och affärer liksom alla dess processer och handlingar (ja, jag far nu ut något friare), alla regimentens handlingar och processer, särskilt vad som angår politiska saker och ärenden, samt sådana som angår domstolar, ekonomi och lantbruk. Kort sagt: vad de skall göra och förrätta skall ske på ett korrekt, analytiskt, bestående och oförstört vis samt evigt förvaltas och bibehållas i minnet. Och i den mån någon skingring, oordning, oegentlighet eller förlust skulle uppstå inom regimentet, kan denna dock icke äga bestånd i registratures och dess förvaltares närvaro utan kommer genom registratoret snart nog upp i dagsljuset – och blir alltså icke blott uppenbar, utan ur registratures anvisning och rapportering blir tillståndet förbättrat, korrigerat och försatt i tidigare skick.

I övrigt, för det artonde, har vårt registratur uppenbart släktskap, samt gemenskap och sällskap med vårt renovatur (om vilket vi har skrivit sju böcker). Ja, vårt registratur är detsamma som vårt renovatur, det är dess följd och fortsättning. Jag har blott antytt att en fullgången renovation

Decimo septimo / so ist vnser Registratur / ein solch hochlöblich / gross nutzlich Regiment / welches mit seinem *Administrator* / nicht allein auff die zwey *Regimina* / nemlich einer Herrschafft oder Oberkeit Canzley (mit welcher schier das gantz Politisch Regiment dirigiert wirdt) und jhr Rayt Cammer ein gebürlichen fleissigen Respect hat / sonder auch ein gemeine Canzley und Rayt Cammer / mit jrem gebürlichen zustand und ganzem *statu* / in allen jren *Offitijs & Negotijs* / und also alle derselben ordnungen / sachen und handlungen (ja das ich etwas freyer heraus fahren seye) aller Regimenten handlungen und sachen / zumal *quo ad res causasque politicas, forenses, Oeconomicas & Georgicas* / In summa / was sie zuthun und zu verrichten haben / in ordenlichem / vnderschiedlichem / bleiblichen und vnzerütten wesen / und [*pagina 39*] zu einer ewigen gedächtnuss verwalten und erhalten ist / auch so weit / das / wa in deren Regimenten eines einig zerrüttung / vnordnung / vnwesen oder abgang sich erregen und empören wolte / kan sich ein solches vor der Registratur und jrem *Administori* keins wegs bergen / sonder kompt als bald durch sie ans liecht und an tag / und wirt also nicht allein offenbar / sonder auch auss jrer weisung unnd vnderrichtung widerumb erholt / gebessert vñ in vorigen stand gericht und gebracht.

Sonsten *pro decimo octauo* so hat vnser Registratur mit vnserer Renouatur (von deren wir siben Bücher geschriben haben) ein grosse verwandtnuss / gemeinschafft und gesellschafte (ja vnser Registratur ist vnser Renouatur *Sequens* und *Continuitas* / dann das ich geschweig /

(enligt former och normer, enligt våra inrättningars satser och läror) icke kan ske utan registratures första del. Med registreringen sammanhör mycket och därav följer mycket. Med vårt registrerande blir den redan gjorda renovationen kompletterad, och så måste ske. Av en dylik fortsättning har vi den fördelen och nyttan att vi sorgfälligt undersöker och fullständigar envar av alla regalrättigheter och andra rättigheter, alla tillhörigheter och rättsregler med alla dessas tillhörigheter, sammanhang och undersåtar, deras fördelar och nackdelar, bekvämligheter, nyttigheter, risker och skador, liksom deras följdföreteelser och tillbehör. Likaså diskuterar vi och korrigerar dem flitigt. Arbetet och rutinerna i registratoret rör detta. Och samma regimente kräver administration, bevarande och kontinuitet; det tubbar till förvaltning och ombesörjande. Alltså medför detta tillväxt i dess regimente och administration. Och ej blott är denna bevarad och förvarad, behållen och hållen i en god analytisk ordning, i ett oskingrat permanent skick, mot förlust, nackdel och skada. Därigenom kan alls intet av det som registratoret tar i förvar (och aviserar om den sortens ting) lätteligen förringas eller tagas bort. Men icke nog därmed. Nej, när renovationen har upphört med sitt arbete – med sin undersökning och efterspaning – upprepar registreringen inte blott samma sak utan fortsätter också arbetet. Och det icke blott bevarar renovationens akter och rutiner samt vidmakthåller deras väsen utan berikar dessa genom att fortsätta och gå längre, uppför byggen och konstruktioner på obruten mark. Därför har man även den fördelen och nyttan av vårt registratur att man genom det finner underrättelse och besked, instruktion och rådgivning om hur man

wie one den ersten theil vnserer Registratur / einige volkomne Renouation / *secundum formas & Normas, nostrarum Dogmata atque praeceptionum* nicht beschehen kan / Item und dann das auff vnser Renouation vnser Registration gehören und volgen wil / Also mit vnserm registrieren die beschehen Renouation continuiert wirt und werden muss / so haben wir auss solahei continuiern / disen vorthail und nutzen / das / wie jene alle *Regalien* und *Iurisdictiones* / alle *bona* und *Iura* / in allen jhren *pertinentijs, cohaerentijs* und *subiectis* / mit jren *Commodis & incommodis, conuenientijs* / mit jren *Vtilitatibus, periculis & damnia*, Item mit jhren *sequelis & accessorijs* fleissig *indagiert* und *perfectiert* / auch eigentlich *discussiert* und *rectificiert* / und dann *labores* und *opera* der Registratur zuregt / unnd derselben *Regiment, administration, conseruation* und *continuation, commendiert* und besticht / zu verwalten und zu versorgen *Imponiert*. Also fehr dann diese zu / nimpts in jhr Regiment / und *Administration*, [pagina 40] und ists nicht allein in guter vnderschiedlicher ordnung / in einem vnzerütten bleiblichen wesen / vor verlust / nachtheil und schaden bewahren und verwahren / behalten und erhalten / damit nicht allein leichlich nichtzit / das sie nit warnimbt und auisiert / kan an solchen oberzelten dingen geschmälert noch entzogen werden / sonder vber das / wo es die Renouation mit jrer arbeit / mit jhrer indagation / und peruestigation gelassen und auffgehört / ist dasselbig die Registration nit allein reiteriern / sonder auch continuiern / und also nicht allein die *Acta* und *Actitata* der Renouation conseruiern / und in *esse* erhalten / sonder *continuando, & vltorius progrediendo* locupletiern /

kan längre och vidare främja och utvidga de uppgifter som legat till grund för renovationen och som korrekt renoverats. Likaså om hur man förbättrar och förmerar regalrätter, ägodelar och rättsregler på ett ändamålsenligt sätt.

und ferner construieren und edificieren / daher man dann auch an vnserer Registratur diesen vortheil und nutzen hat / das man bey jr bericht und bescheid / lehr und rath findet / wie man die *Reputation* in denen dingen / darinnen jhr die Renouatur gedient hat / und die jr allerdings renouiert worden seyen / ferner und weiter möge promouiert und dilatiert / Item und wie *Regalia, bona* und *Iura, commode* gebessert und gemehrt werden.

För det nittonde och sista (och då må vi även betänka den användbarhet som kommer till andra från vårt registratur) är vårt registratur icke blott ett hjärta, en tröst och en skatt för herremannen som för det och underhåller det. Även hans undersåtar och fattigfolk, alla hans grannar, alla som kan ha haft något att göra med honom eller hans förfäder eller föräldrar och som genom krig, lidelse eller under resa förlorat sina brev som de fått från sagda överhetsperson – de finner likväl dessas innehåll genom registraturet, varför andra brev och skriftliga urkunder kan förfärdigas och kommuniceras, likalydande med de gamla.

Decimo nono, vltimo und beschlusslich (auff dass wir auch der *Vtilitet, quae ex nostra Registratura alijs proueniunt*, gedencke) So ist vnser Registratur nicht allein ein Hertz / trost unnd schatz eines Herren / der sie helt und vnderhelt / sonder auch seiner Vnderthanen und armen Leut / vnd ja aller seiner Nachbarn / und auch deren / die etwan mit jhme oder seiner vordern oder Eltern zuthun gehabt haben / dass / wo diese etwan durch Krieg / brunst oder an der weg vmb jhre Brieff und Schrifften / die sie von dieser Herrschafft und Oberkeit haben / kommen / finden sie doch hie bey der Registratur den [*pagina 41*] jnnhalt desselben / da jnen als dann andere brieff unnd schriftliche vrkund / den alten gleichlautend mögen vñ können gefertigt und communiert werden.

Dessa är nu de förnämsta och bästa nyttigheter och frukter som en herreman eller annan överhet får och kan erhålla genom uppställande och underhållande av vårt registratur. Vi stannar här och skall nedan betänka och se genom vem och tillsammans med vem herremannen och överheten skall uppställa ett sådant registratur. Genom vem skall och måste det hållas

Das seind nun die fürnembsten und besten *vtilitates* und *fructus*, die ein Herrschafft und Oberkeit auss anstellung vñ vnderhaltung vnserer Registratur hat und haben kan / bey deren wir es bleiben lassen / und fürder gedencken und sehen wöllen / durch und mit wem ein Herrschafft und Oberkeit ein solche Registratur anstellen / halten und erhalten sol und

och underhållas?	müssen.
<p>Med vad och genom vem registratoret skall och måste berikas, skötas och underhållas.</p>	<p>Warmit / und durch wen die Registratur angericht / gehalten und erhalten werden sol und muss.</p>
<p>Hittills har vi önskat skriva och tala om själva registratoret, om vilket förnämligt verk och regimente det är. Och därefter om vilka mångfaldiga, stora nyttigheter som förvisso inflyter och kommer genom ett korrekt, ordnat, väl uppställt och till sitt väsen uppstramat, fullgånget registratur. Så kommer nu, för det tredje, skick och ordning att ge vid handen, ja nöden kräver att vi även skall tala och höra om dem med vilka och genom vilka ett sådant registratur bör och måste bli uppställt och inriktat, skött, styrt och hållet – och till sist bibehållet i oskingrat bestående skick. (Detta har vi dock redan talat om; vi syftar här inte på verktyg och instrument och andra redskap, ej heller på rum och kammare med deras delar och utformning i enlighet med hur man måste ha dem för att kunna brukas till det ovan nämnda – vi åsyftar här endast de personer med vilkas hjälp man bygger och uppför ett sådant verk, samt sedan håller det i samma byggnadsform enligt vilken det skapades.) Därmed kommer vi också att höra hur en sådan person förvisso måste vara verksam och funtad. Och vad hans ämbete och syssla skall vara. Vidare vilken examen och legitimation en sådan person måste ha, hur han skall avlägga kunskapsprov och bli godkänd. Till sist måste vi tala om några mått på hur registrering måste göras av denne, samt vilken praxis han skall hålla sig till.</p>	<p>Nach dem bissher vnser tractation / schreiben und red gewest / von der Registratur / was dieselb fürnemlich für ein Regiment und werck seye / Und dann / was vilfältiger / grosser nutzbarkeiten auss einer geschichten / ordenlichen / wol angestellten und wesentlichen zugerichten / vollkommen Registratur allerdings fliessen und kommen seyen. So wil sich nun <i>pro tertio</i> gebüren und die ordnung geben / ja auch die notturfft erfordern / das wir auch reden und hören von dem / warmit nemlich und durch wen ein solche Registratur solle und müsse angestellt und zugericht / versehen / regirt und gehalten / und endtlichen in unzerüttem bleiblichen wesen erhalten [<i>pagina 42</i>] werden (in dem wir aber gesprochen haben / warmit meinen wier allhie nicht die <i>Vtensilia</i> und <i>Instrumenta</i> unnd andere <i>supellectilia</i> / auch nicht die <i>Cameras</i> und <i>Cellas</i> / und jhre <i>partes</i> und <i>forulas</i> / so man zu dem oberzelten brauchen und haben sol und muss / sonder meinen wir allein die Personen / mit welchen man ein solch werck bawen und erbawen / und in bawlichen wesen erhalten solle und möge) dabey werden wir auch hören / wie ein solch Person allerdings geschaffen und gestalt sein sol und muss / und was sein ampt und thun sein werde / Item wie ein solche Person zu forderst examiniert und legitimiert / probiert und approbiert werden sol / da wir endtlich auch etlicher massen vns vernemen lassen müssen / wie von einem solchen etlicher weise müsse</p>

	<p>Registriert / und was für ein Praxis gehalte werden.</p>
<p>Nu gäller detsamma som vid all herremannens bygghus. Det anförtros helt åt en mycket skicklig, förnuftig och klok byggmästare som har stor och högklassig erfarenhet av bygge, som har förstånd på byggnad, har lärt sig väl, är en lärd person, samt mycket erfaren. Alltså har han nu, vad angår uppställande och inriktning av registratoret, en dylik ställning. Det är dock inte nog, allt är därmed inte verkligt utfört genom att ett hus har byggts - med sina olika, väl ordnade och noggrant uppdelade gemak, på konstfärdigt och passande sätt, inrättat efter alla önsningar och all vilja och välbehag. Nej, nödortet kräver därutöver att ett sådant väl byggt hus bibehålls sådant som det byggdes, i ett oförgängligt skick. En sådan mening kommer att råda även beträffande vårt registratur.</p>	<p>Nun wie es bey einem jeden herrlichen Baw / an einem gantz geschickten / vernünfftigen und weisen Bawmeister / welcher der Gebäwen vil und hoch erfahrn / des bawens verständig / wol gelernet / gelehrt / und sehr vil geübt / gantz und gar gelegen sein wil / also hat es alhie / so viel das anstellen und zurichten der Registratur belangt / ein gleiche gestalt. Und weil es aber nicht gnug / noch damit allerdings aussgericht / das ein Hauss / mit seinem vnderschiedlichen wol geordneten und fleissig aussgetheilten gemachen / künstlich und artlich / nach allem erwünschtem willen und wolgefallen zugericht und erbawen worden / sonder vber das die notturfft erheischen wil / das ein solch wol erbawen Hauss / im bawlichen / vnzergenglichen wesen erhalten werde / also wil es mit vnserer Registratur eine gleiche meinung haben. [pagina 43]</p>
<p>Därför fordrar vårt registratur en sådan man som ej blott kan och vet hur man enligt konstens regler uppställer, bygger och inriktar ett korrekt ordnat, helt och fullgånget registratur – utan någon som också kan ståndsmässigt förestå ett sådant registratur beträffande vad som skall göras samt beträffande styre och ledning. Han måste kunna regera över registratoret på klokt och förnuftigt vis, finnas till dess tjänst med flit och skicklighet. Därefter skall han ha förmåga och kunnande att hålla och bibehålla god ordning och hindra skingring och förluster. Ty härpå syftar också uttrycket. "Icke den minsta dygden",</p>	<p>Darumb erfordert unser Registratur ein solchen Mann / der nicht allein könne und wisse / ein artliche / ordentliche gantze volkomne Registratur künstlichen anzustellen / zu erbawen und zuzurichten / sonder der auch solcher Registratur <i>quo ad agenda & actus, & quo ad Regimen</i> und <i>directiones</i> stattlichen vorzustehn / dieselbigen weisslichen und vernünfftiglichen zu regiern / unnd deren mit fleiss und geschickligkeit aufzuwarten / und dann in guter ordnung und unzerüttem vnabgänglichen stand und wesen zubehalten und zuerhalten könne und wisse / dann hie hat es auch den verstand / <i>Quod non minor est virtus,</i></p>

och så vidare.	& c.
<p>För det andra så har vi vid det här laget av allt det ovan skrivna väl sammanfattat och låtit förstå, att ett registratur blir angeläget att uppställa och bibehålla på grund av trenne orsaker och nyttigheter. För det första klokheten i att bevara. Att en herremans alla rättigheter och dessas brevliga urkunder skall hållas och bibehållas i god förvaring. För det andra klokheten i att informera. Att herremannen genom sitt registratur ger upplysning och instruktion. Han kan rätta felaktiga uppfattningar och hämta råd om vad han egentligen har för rättigheter samt vilka brevurkunder som styrker dessa (till detta tjänar då den analytiska ordning som upprätthålls genom registratoret) och om hur han i varje fall bör handla och agera, vad han bör tillåta och akta rätt. (Detta styr annotationsböckerna, avisationsböckerna liksom rådsböckerna och tänkeböckerna, samt även renovatorns skicklighet.) För det tredje klokheten och nyttigheten i att man vinner bestående tilltro genom innehåll och utsagor från registratoret och dess föreståndare. Att de skrifter och skriftliga processer och rapporter som finns i ett registratur och som uppvisas av en registrator anses trovärdiga inför alla rättsinstanser – såväl herremakten och överheten som alla domstolar. Att herremannen alltså kan visa intyg och ådagalägganden medelst sitt registratur och dess förvaltare. Nu söker och kräver vi av varje registratur främst dessa tre nämnda nyttigheter. Inom sagda tre nyttigheter är de ovan nämnda nitton fördelarna, frukterna och bekvämligheterna inneslutna och införlivade. Så erfordrar nu de nämnda principal- och kardinal-nyttigheterna</p>	<p>Fürs ander / so haben wir nun mehr auss allem hieuer geschriebnem / wol colligiern und verstehn mögen / das ein Registratur / fürnemlich auss dreyer hand vrsachen und nussbarkeiten anzustellen und zuhalten sein wil / die ein / <i>Ratione conseruandi</i> / das ein Herr mit jr all seine <i>Iura</i> und derselbigen brieffliche vrkund in guter verwarung behalten und erhalten seye / Anderwerts / <i>Ratione informandi</i> / das ein Herr sich auss seiner Registratur informiern und instruiern / berichten und berathen möge und könne / was er allerdings für <i>Iura</i>, vñ was vmb solche seine <i>Iura</i> allerdings für briefflicher vrkunden hab / (hierzu dienet dann die vnderschiedliche ordnung) / so bey der Registratur gehalten wirt) und dann was jme in einer jeden sach zuhandlen / zuthin und zulassen vñ gebüren wölle (diesem stewarten die <i>Libri Annotationum, & Auisationum, nec non & Consiliorum</i> / und die Bücher der bedencken / und dann die geschicklichkeit des Renouators) Die dritt <i>Ratio & vilitas, quod contentis & dictis Registraturae eiusque Praeposito, statur & creditur</i> / Das / was in einer Registratur für schriftten und schriftlichen sachen und berichten seyen [<i>pagina 44</i>] / denselben und dem anzeigen eines Registrators / von allen Herrschafften und Oberkeiten / wie auch in allen Rechten / vor allen Gerichten glauben gegeben werde / ein Herr also mit seiner Registratur und jrem verwalter / zeugen oder bekundschaftten und weisen möge. Nu diese jetzertzelte drey nutzbarkeiten / suchen und begeren wir fürnemlich bey einer jeden Registratur / in welchen dreyen nutzbarkeiten die oberzelten neunzehen <i>Vilitates, fructus & Commoda</i> beschlossen und eingelebt</p>

tre ting. För det första förtrogenhet. För det andra skicklighet. För det tredje trovärdighet. Dessa tre kräver man av den som förestår registratoret, den som sköter det, dess förvaltare, som regerar och dirigerar och håller efter det.

seyen. So erfordern nun die obgedachten drey Principal und Cardinal nutzbarkeiten drey ding / das ein / ein vertrawligkeit / dz ander ein geschickligkeit / das drit ein glaubwürdigkeit / welche drey requeriert werden / an dem *qui praeest Registraturae* / welcher der Registratur vorstehet / dieselbigen verwalten / gubernieren und dirigieren / auch halten ist.

Eftersom registratoret är en sådan undersökande företeelse som dock inte kan aktiveras eller sättas i rörelse av sig själv, ej heller tala, utan blott uppvisa sitt innehåll samt ge underrättelse genom att visa detta (vilket somliga kallar för registratoret tal och utsagor) så behöver registratoret ha någon levande varelse som kan agera och röra sig, som kan höra och tala. Alltså en person som man kan ställa frågor till och som då svarar och kan ge goda underrättelser och gott besked. Och vid sidan därav även styra och uppdatera registratoret innehåll, gå vidare och bevara allt på rätt ställe. Ja, inte blott kunna förestå registratoret och styra och föra det, utan även kunna tala för dess räkning och besvara frågor, ge underrättelse och besked. Då blir det mycket angeläget för herremannen att anförtro sig och lita på en sådan person, att lämna sig helt i dennes händer. Helst som en herreman i registratoret har sin bästa skatt, till vilken han anförtrott alla sina rättigheter, alla sina hemligheter, allt sitt överskott och sina vapen vad gäller krigföring medelst bevismedel, ja all sin välfärd och sitt anseende. Skulle han då inte se till, då han visat sin skatt ett sådant förtroende och överlämnat allt, att lita på den hos vilken detta är väl vårdat och bevarat, och till vilken han vid varje nödfall kan springa för att

Dann dieweil die Registratur ein solch Examinal ist / das sich für sich selbe weder bewegen noch regen / zugeschweigen was reden / allein seine contenta erzeigen / unnd mit seinem erzeigen notificieren kan (welches etlich das reden und aussreden der Registratur nennen) so wil demselben nach / sie / die Registratur / erfordern / haben und brauchen / ein solch *Animal* / das sich regen und bewegen / das hören und reden kan / und also ein solche Person / welche / wess man sie fragt / darüber antworten und guten bericht unnd bescheid geben / daneben die *Contenta* der Registratur dirigieren unnd moderieren / herfür geden / unnd jn jhre gebürende stell conseruieren könte / ja die nicht allein jhr / der Registratur / vorstehen unnd sie regieren unnd fähren könnt / sonder die auch für sie und von jret wegen red und antwort / bericht und [*pagina 45*] bescheid geben könne und seye / da wil dann einem Herren / an einer solchen Person vil gelegen sein / als deren zu vertrawen / deren zuglauben / auff die zubawen / und auff welche sich gantzlich zu verlassen / sonderlich weil ein Herr an seiner Registratur sein besten Schatz hat / dem er all seine *Iura* / all seinen geheim / all seine mehr und waffen / *quo ad Inditiales defensiones*, ja all sein Reputation unnd wolfahrt vertrawt hat / Sol diser

där hämta och få underrättelse och besked? Vidare kan han hämta förtroligt råd. Med dess hjälp kan han försvara sina rättigheter och sin handel. Han kan argumentera, visa intyg och ge tillräckliga bevis för att få rätt, bevisa och föra fram tillräckligt för att inga tvivel skall råda. Och därmed följer även slutsumman, såsom redan omtalats, att herremannen måste vända sig till registratören för att få tillgång till sitt registratur. Detta blir han tvungen till. Vidare har ett registratur till sitt innehåll, även beträffande privata skrivelser som finns däri, skaffat ett gott rykte och en trovärdighet – inom rättssalen och utanför denna. Detta är skiktat i tvåfaldiga orsaker. Den första och förnämsta kommer ur dess styresmans och administratörs rykte och trovärdighet. Den andra av att registratoret har god ordning som sin natur. Emedan då domstolen först och främst fäster sig vid och funderar över registratörens person samt dennes kvalifikationer och allmänna omständigheter kring honom (det jag nu talar om och åsyftar är bevisföring, slutledning, dokument och bevisprövning) så blir det desto mer av nöden att en registrator verkligen är kvalificerad och har förmåga att föra sig. Att han kan vara en auktoritet och har en viss position vad gäller rättskipning och rätt, och att han äger tilltro. Och att där fog och rätt finns, där kan detta inte förnekas eller förkastas.

nicht sehen / damit er solchen seinen Schatz einem solchen vertrauen und befehlen seye / dem wol zu vertrauen / bey dem er wol versorgt und bewart ist / und zu dem er in einer jeden fürfallenden not lauffen / von jhme bericht und bescheid nemen und haben / Item und seines getrewen raths pflegen / Item mit welchem er auch entlich seine *Iura* und händel defendiern / dociern / bekundschaftten / und zu Recht gnug darthun / beweisen und aussführen möget *Nimirum*. Dann auch / so ist dieses jetzt erzelt / das rechte Summa summarum / das ein Herr dem Registrator / seiner Registratur zu requiriern hat / und haben soll und muss. Sonsten das ein Registratur in jhren Contentis / ja jre Contenta / *quo ad scripturas priuatas* / jnnerhalb unnd ausserhalb Recht ein Reputation unnd glaubwürdigkeit vberkompt und hat / beschicht auss zweyerley vrsachen / die ein / als die fürnembst / von wegen und durch die Reputation und glaubwürdigkeit jres Gubernators und Administrators / die ander / das sie in guter ordnung für und für jr wesen und stell hat / Dieweil dann auch die Recht / mehrertheils und fürnemlich die person des Registrators und desselben *qualification* und *condition* ansehen und bedencken / (ich rede und meine jetzt / *quo ad deductiones, relationes, documenta und probationes*) So wil dester mehr von nöten sein / das [*pagina 46*] ein Registrator dermassen allerdings qualificiert und habilitiert seye / das er *In Iudicio & Iure* möge ein Autorität und stand / und ein glauben haben / und der orten mit einigen fugen noch rechten nicht verweiger noch verworffen köndte werden.

Såsom vi sagt några gånger tidigare måste registratören vara en sådan person

Sonsten wie wir oben etliche mal vermerckt haben / so muss der

<p>– så vis, förnuftig, korrekt, lärd och erfaren – att han besitter gott förstånd. Han skall kunna och veta, inte bara hur man bygger upp ett konstfärdigt registratur med viktig information och hur man (för att uttrycka saken annorlunda) planterar det från roten. Han måste även kunna kontinuerligt bygga vidare, förbättra. Sedan skall han bibehålla allt vad han byggt i det skick vari det byggdes.</p>	<p>Registrator ein solche / so weise / vernünfftige / geschickte / gelehrte und erfahrene Person sein / die da ein verstand habe / Item / die da könne und wisse / nicht allein ein künstliche / wesentliche Registratur <i>ex fundamento</i> (<i>vt dicitur</i>) zubawen / und (wie man sonst auch spricht / <i>ex Radice</i>) zupflantzen sonder auch für und für daran zubawen / zubessern / und dann alles / das er gebawen / in gutem bawlichen wesen zuerhalten.</p>
<p>Från grunden</p> <p>bygga</p> <p>förbättra</p> <p>bibehålla</p>	<p>Ex fundamento</p> <p>bawen</p> <p>bessern</p> <p>erhalten</p>
<p>Eftersom så mycket åläggs en registrator blir vi förorsakade att något behandla hans person och hans leverne, hans kvalifikationer och de allmänna omständigheterna kring honom. Likaså tala om hans ämbete och arbetsrutiner. Så att vi vet vad det är för person som skall upptagas och anställas till att vara registrator över vårt registratur.</p>	<p>So dann an einem Registrator so vil gelegen sein wil / so werden wir verursacht / von seiner Person und von seinem <i>habitu</i>, von seiner <i>qualification</i> und <i>conditio</i> / von seine Ampt / und von seiner Praxi / auch etwas zutractieren / und auff dass wir dannoch auch wissen / was wir für ein Person zu vnserm Registrator / vber vnser Registratur auff und annemen sollen. [pagina 47]</p>
<p>Hurdan registratorn bör vara.</p>	<p><i>Qualis debeat esse Registrator.</i></p>
<p>För det första skall och måste registratorn över vårt registratur vara född i äkta säng, avlad av hederliga</p>	<p>Fvr das erst / so sol und muss der Registrator vnserer Registratur sein <i>Legitimo Thoro natus, ex honestis</i></p>

<p>föräldrar. Han måste komma från ärliga föräldrar och äktenskaplig börd. Ty de som fötts utom äktenskapet och de som härstammar från oärliga föräldrar blir inte så gärna trodda och får inte samma tillit som den vars föräldrar varit ärbara och vars börd är inomäktenskaplig.</p>	<p><i>parentibus procreatus</i> / Er muss von ehrlichen Eltern / ehelichen erborn sein / dann auch den vnehlichen / und die von vnehrbarn Eltern abkommen / wirdt nicht so gern glaubt und trawt / als was auss Erborn Eltern entsprungen und Ehelichen erborn ist.</p>
<p>För det andra skall han vara fri, icke livegen under någon. Om han vore livegen hos registratures ägare, då får han mycket mindre trovärdighet. Särskilt då någon rättssak berör just hans herre. Kort sagt, ingen livegen man duger till registrator över vårt registratur. Alls icke, av många skäl som det är onödigt att genomgå.</p>	<p><i>Secundo</i> / so sol ein solcher seines Leibs halben frey mit der eigenschafft seines Leibs niemands vnderworffen noch zugethan sein / Er were gleich des Herren der Registratur Leibeigen / dann dardurch wirdt er dester weniger glaubens haben / sonderlich wann die sach seinen Herren berüren solte / in summa kein Leibeigner Mann taugt zu einem Registrator / vber vnser Registratur gar nicht auss vielen vrsachen on not zu erzelen.</p>
<p>För det tredje skall den man vill anställa som registrator sedan lång tid tillbaka äga ett gods, sedan över trettio år, ty ju äldre egendomen är, desto mer förstånd, visdom och erfarenhet har ägaren. "Vett kommer inte före år", är ett gängse talesätt.</p>	<p><i>Tertio</i> / so sol der jenig / den man zu einem Registrator annemen wil / ein guts betagtes alter auff jhme haben / vber dreissig Jar alt / dann auch je älter und betagter / je verständiger / weiser und erfahrner / witz kompt vor Jaren nicht / ist ein gemein sprichwort.</p>
<p>För det fjärde skall och måste den med vilken herremannen vill bygga ett registratur ha varit verksam vid andra väl och konstfärdigt uppbyggda registratur – särskilt beträffande själva dessas uppbyggnad, uppdelning och inriktning. Han skall ha vistats bland deras registratorer och där själv sett, lärt och erfärit hur dessa uppbygger registratur samt fördelar och särskiljer dessa i olika gemak; likaså vilka böcker och register som blivit beredda och förordnade till dem. Han skall alltså besitta ett vetande och förstånd om hur andra registratur är beskaffade</p>	<p><i>Quarto</i> / so sol und muss der jenig / mit dem ein Herr ein Registratur bawen wil / daruor bey andern wol und künstlich erbawten Registraturen / sonderlich in bawung / ausstheilung und auffrichtung derselben / bey jhren Registratores auch gewest sein / daselbst gesehen / erlernet und erfahren haben / wie dieselbigen Registraturen erbawen / und jhre gemach [pagina 48] aussgetheilt und vnderscheiden / Item was für Bücher und Register jnen zuberäit und verordnet worden / das also dieser ein wissens und verstand haben sol / wie andere Registraturen</p>

<p>och vilken form de har, samt hur man där registrerar, styr och inhyser materialet. Man brukar ju säga att blott den blir och kan förbli en god kejsare som först har varit lärjunge och danats av hantverket, där han har sett mycket från alla sidor sedan han lärt sig hantverket väl. Detta är meningsfulla och förståndiga ord även beträffande vår registrator.</p>	<p>geschaffen und gestalt seyen / und wie bey denselben registriert / regiert und gehauset wirdt. Dann auch wie man sonst pflieget zusagen / das einer ein guter Keyser seye / und etwas können sol / wil erfordern / brauchen und haben / das er zuuor ein Lehrjunger gewest seye / und auff dem Handwerck gewandelt / darauff hin und wider vil und mancherley gesehen / und das er ja das Handwerck wol gelernet hab. Also wil es mit vnserm Registratore auch ein meinung und verstand haben.</p>
<p>För det femte skall och måste personen som kan bli registrator vara ärbar till samhällsklass, leverne, vandel och natur, och även obunden samt icke skuldsatt. Eftersom hederlighet krävs i varje affär gäller detta även det juridiska, särskilt eder och skulder.</p>	<p><i>Quinto / so sol und muss die Person eines künfftigen Registrators / eines Erborn stands / lebens / wandels und wesens sein / und also vnuerleimbdet und vndeschreyt / Quandoquidem in omni negotio, honestas requiritur, etiam de Iure, praesertim quo ad Iuramentum & restificationem.</i></p>
<p>För det sjätte: den som vill och skall bli en god och lämplig registrator måste ha gott och skarpt förnuft, ett särskilt snabbt och skickligt huvud. Vidare ett gott förstånd och god förmåga att resonera. Vidare en god rättsnatur och gott minne. Detta kan vi kanske berätta och inbegripa i ett ord då vi säger att en registrator måste ha gott anlag. Och således att han inte bara skall vara av god talang och goda framtidsutsikter i livet utan av gott anlag och skarpaste omdöme. Utöver detta måste en sådan person vara insiktsfull, försiktig, förständig, lärd, en person som vet och har sett mycket samt är erfaren, mångkunnig och klok.</p>	<p><i>Sexto / der ein guter geschickter Registrator werden wil / und sein sol / der muss sein guter scharpffer vernunfft / eines sondern bald vehigen Kopffs / Item eines guten verstands / einer guten Ratiocination / Item eines guten Iuditii naturalis und guter gedächtnuss. Welcher jetzt erzelt / wir etwan mit einem wort begriffen / da wir gesagt / das ein Registrator müsse ein gut Ingenium haben / Et sic quod non solum sit bonae Indolis, & spectatae vitae verum etiam nobilissimi Ingenij acutissimique Iudicij / Vber das muss ein solch person sein Prudens / fürsichtig / verständig / gelehrt / vil wissens / vil gesehen und erfahren vil kundig / witzig. [pagina 49]</i></p>
<p>Insikt består av</p>	<p><i>Prudentiae insunt</i></p>

<p>förnuft</p> <p>intellekt</p> <p>noggrant övervägande</p> <p>förutseende</p> <p>läraktighet, samt</p> <p>försiktighet.</p>	<p><i>Ratio</i></p> <p><i>Intellectum</i></p> <p><i>Circumspectio</i></p> <p><i>Prouidentia</i></p> <p><i>Docilitas atque</i></p> <p><i>Cautio.</i></p>
<p>För det sjunde måste en registrator till hand och huvud vara en god skrivare. Vidare kunnig i latinska språket, i konsten att disputera, samt mycket lärd i juridik. Och särskilt erfaren i statsskickets ärenden samt dess enskildheter. Ty den som inte väl har lärt konsten att disputera kommer aldrig att bli någon bra registrator. Eftersom det är från disputationskonsten och juridiken som vårt registratur finner och införlivar sina distinktioner och uppdelningar, liksom även citat och argument och sammanställningar och ordningsprinciper, slutligen även sina regler och observationer.</p>	<p><i>Septimo / so muss ein Registrator von der hand und dem kopff ein guter Schreider sein / Item in der Lateinischen sprach kündig / in der Dialectica vñ auch im Rechten hochgelert / und in rebus Politicis eiusque dispositionibus sonders erfahren / dann auch wer die Dialecticam nicht wol gelernet hat / der wirt nimmermehr einigen geschickten guten Registratorem geben / Siquidem nostra Registratura, Inuenit ac sumit distinctiones, & partitiones Quemadmodum & Periocha siue Argumenta & collectiones atque ordinationes, denique & suas Regulas & obseruationes ex Dialectica atque ex Iure.</i></p>
<p>För det åttonde skall och måste en registrator ha en inåtvänd och stillsam natur, samt vara försiktig och varsam i sitt tal. Och ständigt betänka vad som anförtrots honom såsom hemligt eller med förbehåll. Alltså duger ingen mångpratande, lösmynt och alltför sällskaplig person till registrator. Han måste befinna sig mer vid sitt registratur än i goda vänners och</p>	<p><i>Octauo / so sol und muss ein Registrator eines eingezogenen stillen wesens / und in seinem reden behutsam und gewarsam sein / und allzeit bedencken / was geheims und wichtigs jme vertrawt und hinder jhne gelegt worden / daher kein vilschwetzende noch ausskraische und gesellige Person zu einem Registrator nicht taugen wil / Er muss sich mehr bey seiner</i></p>

<p>dryckesbröders lag, eller hos unga vackra kvinnor. Han skall inte föredra supande, spelande, dans, sång och rännande. Han skall inte ofta vända eller visa registraturet sin rygg, ty detta tål icke registraturet.</p>	<p>Registratur dann bey guten gesellen und Zechbrüdern / dann bey schönen Fräwlin / dann bey zechen / spilen / tantzen / singen und springen finden lassen / er muss der Registratur den rucken nit vil noch oft fehren oder zeigen / dann die Registratur kans nicht leiden.</p>
<p>För det nionde, men främst av allt: innan någon anförtros ett registratur och ges förtroende skall den lycklige bli väl examinerad, prövad och godkänd.</p>	<p><i>Nono</i> / vor allen dingen aber / zuuor und ehe einem ein [<i>pagina 50</i>] Registratur vndergeben und vertraut wirdt / sol der seldig wol examiniert / probiert und approbiert werden.</p>
<p>För det tionde, slutligen, skall registratorn avge högtidliga löften och sväras in vid registraturet.</p>	<p><i>Decimo</i> / beschlusslich so sol der Registrator zu der Registratur und seinem Ampt gelobt und geschworen sein.</p>
<p>Dessa är nu de tio egenskaper som en registrator personligen särskilt skall ha; den som man anförtror vårt registratur, som får befäl och förtroende.</p>	<p>Das seint nun die zehen <i>habitus</i> welche ein Registrator für sein Person haben sol / sonderlich / dem man vnser Registratur vndergeben / beuelhen und vertrauen wil.</p>
<p>Om registratorns examen.</p>	<p><i>De Examine Registratoris.</i></p>
<p>Vi har ovan låtit förstå att den person som herremannen vill utnämna till sin registrator inte skall vara lagd åt annat håll än de tio ovannämnda egenskaperna. Han skall vara av god halt samt duglig och lämpad till registrator. Dessförinnan skall han genomgå grundlig prövning, han skall avlägga prov och bli godkänd. Därför skall vi också nu något skriva om och redogöra för själva examen. Vårt examinationsförfarande består av tre delar, varav andra och tredje delen ytterligare uppdelas i ett antal stycken.</p>	<p>Wir haben vns oben vernemen lassen / das die Person / die ein Herr zu seinem Registrator / auffzunemen willens / wo ferr anderst ein solche Person / sonst in den zehen oberzelten <i>habitibus, bonae qualitatis</i> / und also zu einem Registrator taugenlich und geschickt / zuuor wol ezaminiert / probiert und approbiert werden sol / so wöllen wir nun vom selben <i>Examen</i> auch etwas schreiben und tractiern reden und hören / und vnser Examen in drey theil theilen / und den andern und dritten theil ferner in etliche <i>articulos</i></p>

	partiern.
Första delen av vår examen och vårt examinationsförfarande är den, att man förvissas sig till belåtenhet om att personen verkligen är kvalificerad, det som vi ovan har omtalat som de tio egenskaperna. För denna saks skull hålls en korrekt och noggrann undersökning, ett inhämtande av upplysningar. Sedan personen väl bestått detta prov och funnits vara duglig är examinationens första del tillfredsställande avklarad.	Nun der erste theil vnsers Examen und vnserer <i>Examination</i> ist der / das man vber der Person dessen vergwist und vergnügt / das sie allerdings qualificiert seye / das wir oben in den zehen <i>habitibus</i> erzelt haben / also jrthalben ein eigentliche fleissige <i>Inquisition</i> und erkündigung gehabt werden. Dann auch wo die Person in diesem wol besteht und habilitiert erfunden wirt / so ist der erst theil vnsrer <i>Examinatio</i> gnugsam absoluiert. [pagina 51]
Sedan man nu funnit denna person – genom vars agerande man vill bygga upp ett registratur – vara kvalificerad och duglig, eftersom han väl motsvarat de ovan nämnda egenskaperna, så fortskrider man och griper sig an examens andra del. Personen utfrågas i enlighet därmed.	So man nun befunden / was die Person / mit deren mass ein Registratur bawen wil / dermassen qualificiert und habituiert / das sie den oberzelten <i>habitibus</i> wol respondiirt / so sol man zum andern theil des Examens schreiten und greiffen / und demnach die Person gefragt werden.
Först frågas om vad ett registratur är.	<i>Primo</i> / was ein Registratur seye.
För det andra frågas om hur många slags registratur det finns.	<i>Secundo</i> / wieuil genera der Registratur seyen.
För det tredje om hur många huvudavdelningar varje sorts registratur behöver ha.	<i>Tertio</i> / wieuil ein jedes <i>genus Registraturae, partes principales</i> requiriern seye.
För det fjärde om vad ett helt och fullständigt registratur bär för namn, samt om vad det är för något. Vidare om vad ett "universalregistratur" är. Desslikes om var ett "partikular" är, och om hur många "huvuden",	<i>Quarto</i> / was ein gantze volkomne Registratur heisse und seye / Item und was ein vniuersal Registratur seye / dessgleichen was ein Particular / und wieuil deren jed. <i>Capita, Corpora</i> und <i>membra</i> / Item wieuil <i>sectiones</i> und

<p>"kroppar" och "lemmar" det har. Vidare om hur många "sektioner" och "partitioner" det erfordrar och skall ha.</p>	<p><i>partitiones</i> erfordern und haben wölle.</p>
<p>För det femte om hur många böcker och register som skall finnas. Vidare hur många "celler" och "valv", hur många förvaringsrum och uppställningsplatser ett helt och fullgånget registratur behöver och använder sig av, samt i hur många klasser varje kammare indelas.</p>	<p><i>Quinto</i> / wieuilerley Bücher und Register / Item wieuile Cellas und Gewelb / wieuilerley behaltmussen und still ein gantze volkomne Registratur erfordern und brauchen wölle / unnd in wieuile Classes ein jede Cammer partiert solle werden.</p>
<p>Ger nu någon ett riktigt och gott svar på nämnda fem utfrågningar så kan man snabbt sluta sig till om man skall ge honom förtroendet att upprätta ett registratur. Ty den som klarar sig väl vid dessa frågor och kan ge det riktiga, goda svaret på dem, han blir uttagen även till tredje delen av examen. "Den som inte hävdar odal fällt inte av ryttarinnan" (som talesättet lyder). Man kommer snabbt att kunna sluta sig till ifall han har förstånd på registrerande, samt har lärt sig denna konst.</p>	<p>Wirt nu einer auch jetzt auss erzelten fünff <i>Interrogationibus</i> richtiglichen vñ wol respondiern / so kan man bald <i>aliquoliter</i> schliessen / ob jhm einig Registratur auffzurichten / zu vertrawen sein wölle / dann auch / wer bey diesen fragen wol besteht / und weiss auff dieselbigen richtige / gute antwort zugeben / [<i>pagina 52</i>] der wirdt im dritten theil des Examens / ohne zweiffel auch nicht vdel bestehn / noch (wie man spricht) durch die Reiterin fallen / und man wurd bald abnemen können / ob er zu Registrieren ein verstand / und dieselbig kunst je gelernet hab.</p>
<p>Annars ställer man fler frågor till honom: ifall han tidigare har sett registratur och registrerande, vidare ifall han någon gång varit med vid byggande och upprättande av något registratur.</p>	<p>Sonsten sol dieser weiter gefragt werden / ob er seine tag Registraturas und registrieren gesehen hab / Item ob er jemalen bey bawung und auffrichtung einiger Registratur gewest seye.</p>
<p>Tredje delen av examen är att man först lägger fram ett brev, helst ett som innehåller många olika punkter. Man låter honom läsa ett sådant brev. Med utgångspunkt i detta frågar man vilket brevets innehåll är, samt vad det</p>	<p>Der dritt theil des Examens ist / das man erstlichs einem fürlegen sol und seye ein brieff / sonderlich der viel puncten in jme begreiffen ist / und solche brieff jne lesen lassen / und darauff fragen / was der jnnhalt solches</p>

<p>egentligen utvisar, och varför det är av intresse.</p>	<p>brieffs seye / und was er allerdings aussweise und vermöge.</p>
<p>Så frågar man vidare om hur många olika punkter brevet innehåller samt vad som är huvudpunkten och huvudangelägenheten, temat, argumentet i detta brev. Därefter om vilka teman och formuleringar som finns i de andra punkterna. Man skall då betrakta och noga ge akt på hur han återger brevet innehåll. Vidare på hur han indelar det och vilka citat och vilken argumentation han vill lyfta fram därur.</p>	<p>Nach disem weiter fragen / wieuil puncten der brieff in jm haben und begreiffen seye / und was der Principalpunct / und das <i>Principale negotium, Thema</i> und <i>Argumentum</i> solches brieffs seye / und dann was die <i>Themata</i> und <i>Periocha</i> der andern puncten seyen / da sol man dann sehen und wol acht haben / wie er den jnnhalt des brieffs referiern / Item / wie er denselbigen vnderscheiden / und was er für Periocha und Argumenta darauss stellen wölle und seye.</p>
<p>Besitter nu denna person så skarpt förnuft, ett så begåvat huvud, ett så grundmurat och fast förstånd, samt en sådan skicklighet och konst att han korrekt kan referera brevet innehåll så fort han läst det – och därvid kan visa vad ett sådant brev verkligen visar och varför det äger intresse – samt även förmår analysera och dela upp brevet i lämpliga punkter och säga att ”detta är brevets huvudpunkt och det där är sidopunkterna” (varvid han sedan ställer upp och redogör för varje punkts argumentation och slutsats, i korta och få ord) – då råder gott hopp om att han också förstår sig på att registrera brevet, samt också kan besvara de följande frågorna.</p>	<p>Ist nun diser so scharpffer vernunft / eines solchen vehigen kopffs / eines so guten ramen und satten verstands / und einer solchen geschickligkeit und kunst / das / so er den brieff gelesen hat / er als bald den jnnhalt desselben <i>Iuste</i> referiern [<i>pagina 53</i>] / und dabey anzeigen kan / was solcher brieff allerdings aussweisen und vermögen seye / Item und kan darauff als bald den jnnhalt solches brieffs / in gebürliche puncten partiern und abthailen / und sagen / das ist der Principalpunct des brieffs / das und das seind die nebenpuncten / darauff volgends einem jeden puncten sein <i>Argumentum</i> und <i>Summarium</i> mit der kürtz und wenig worten stellen und verfassen / so ist gute hoffung vorhanden / diese werde in anderm auch dester dass wissen / disen brieff zu Registrieren / und den volgenden fragstücken zu respondiern.</p>
<p>Därefter, sedan han väl bestått ovan nämnda prov, skall man vidare fråga om hur ett sådant brev korrekt</p>	<p><i>Secundo</i> / nachdem und dieser in dem obgemelten wol bestanden / sol man jne weiter fragen / wie er solcher</p>

<p>registreras. I hur många böcker och register inskrivs brevets eller skriftens innehåll? Och vilken placering och klassificering skall det ges? Och var skall det läggas till förvaring? Då kommer man snart att få höra ifall han har någon kunskap om sådant, om vad ett helt och fullgånget registratur har för böcker och register. Vidare om vilka celler och förvaringsrum det har. Vidare vilka klasser och uppställningsplatser. Och sedan vilka hyllor, som vi annars kallar för "utdragslådor", det skall ha och erfordrar. Ja, man kommer snabbt att kunna förstå ifall han vet vad ett brev erfordrar för böcker och register.</p>	<p>brieff allerdings registrieren / in wieuill Bücher und Register er den jnnhalt des brieffs oder schriftt einschreiben / und dann was er jme für ein stell und classim geben / und wohin er jhne legen und behalten wölle / da wirdt man dann bald hören / ob diser einig wissens hat / was ein gantze volkomne Registratur für Bücher und Register / Item für Cellas und behaltmussen / Item für Classes und stell / und dann für forulas / die wir sonst schublade nennen seyen / haben sol und erfordern seye / ja man wirt bald verstehn können / ob disem bewist / was ein brieff für Bücher und Register erfordern seye.</p>
<p>Efter detta skall man för det tredje låta honom välja med vilka ord och meningar han vill inskriva och inplacera brevets innehåll med dess argumentation och slutsatser på alla olika ställen i böckerna och registren. Då ser man snart ifall han genom sitt inskrivande, särskilt beträffande kommentarerna och argumenten, är kortfattad, klar och begriplig. Ifall han håller sig till det språkbruk och de ord som originalet använder sig av och har. Vidare – i fall då originalets lydelse i något avseende inte hör till de bästa och inte är begriplig – med vilka ord han själv hjälper till och gör det tvetydiga eller dunkla mer upplyst och klart, i avsikt att bringa ljus och förståelse däröver.</p>	<p>Nach disem sol man <i>pro tertio</i> diesen ein vergriff stellen hassen / mit was worten und sententzen er den jnnhalt des brieffs / und seine Argumenta und Summaria allenthalben hin und wider in die Bücher und Register schreiben / [pagina 54] Inseriern und bringen wölle / da wirdt mann dann bald sehen / ob diser <i>suo transscribendo, praesertim quoad Commentaria und Argumenta, breuis, clarus</i>, und verständtlich seye / ob er die wortbrauche / und bey denen worten bleibe / welche das Original brauchet und haben ist / Item / und da aber das Original / in etwarinnen / nicht bey dem besten allzulauter unnd verständlich were / mit was wörtern er demselbigen helffen / unnd das <i>ambiguum aut obscurum</i> elucidiern unnd klärer / heller unnd verständlicher herfür bringen wölle.</p>
<p>Vidare skall man för det fjärde också se hur och var – samt med vilka noteringar – han vill placera och bevara övrigt innehåll, såsom sidopunkterna, i</p>	<p>Weiter so sol man auch <i>pro quarto</i> sehen / wie und wohin / und mit was <i>Annotamenta</i> er den jnnhalt der andern / als der nebenpuncten in die Bücher</p>

<p>böckerna och registren. Och sedan hur han vill disponera, uppställa och bevara materialet i hyllorna. Då kommer det att visa sig vilka exempel och citat han hämtar från originalet. Likaså med vilka "signaturer" han signerar originalet och citatutdragen.</p>	<p>und Register / und dann in die <i>forulas</i> disponiern / collociern und conseruiern wölle / da wirdt sich dann erzeigen / was für <i>Exempla</i> und <i>Transsumpta</i> er von dem Originale nemen / und mit was <i>signaturas</i> er zumal das Original und die <i>Transsumpta</i> signieren seye.</p>
<p>Där examinanden nu har konstaterats vara korrekt, skicklig och konstförfaren i dessa fyra omnämnda punkter så kan större tillförsikt hysas om att han också klarar att behandla och registrera andra brev på ett riktigt och korrekt och konstförfaret sätt. Man kan då upprepa denna examination med några andra brev, så konstateras därigenom med större visshet vilket hans arbetssätt är.</p>	<p>Wo nun der Examinant in den oberzelten vier puncten/ richtig / schickerlich und künstlich befunden wirdt / so ist sich zu jhme dester mehr zuuersehen / das er auch andere brieff werde richtig und schickerlichen / künstlich und wol tractiern und Registriern wissen / dann das man diese Examination / mit etlichen andern brieffen etliche mal wol reiteriern mag / kan man bey diesem dester ein gewissere Praxim befinden.</p>
<p>För det femte skall man efter det ovan nämnda skrida vidare till slutproven. Då lägger man en måhända stor och viktig handling framför honom, vilken har många teman och teser. Han skall därav ge ett muntligt referat av hur han återger det som förelagts honom. I hur många teman och teser vill han indela det? Och vilka disputationer och argumentationer och slutledningar har och brukar han? Vilka rekapitulationer och konklusioner gör och uppställer han? Om så även detta blir rätt enligt vad som ovan sagts, då kan man minska oron för att han inte kan sin konst och skicklighet.</p>	<p><i>Quinto</i> / so sol nach oberzelten mit diesem <i>ad vltiora</i> geschritten / [<i>pagina 55</i>] und jhme etwan ein grosse wichtige handlung proponiert und fürgelegt werden / welche viel <i>Themata</i> und <i>Theses</i> hat / und er sol darauff gehört werden / wie er proponierte unnd fürgelegte ding widerumb <i>Repetendo</i> referieren seye / in wievil <i>Themata</i> vñ <i>Theses</i> ers partiern wölle / und wz er darauff für <i>disputationes</i> vñ <i>Argumentationes</i>, auch <i>ratioinationes</i> habe und gebrauchte / Item / vñ was er darauss für <i>Recapitulationes</i> und <i>conclusiones</i> machen und stellen seye / dann so diser auch in jetzt erzelten sich richtiglichen erzeigt / kan man dabey wol abnemen / was sich ferner zu jm / seiner kunst und geschickligkeit halben zuuersehen.</p>
<p>Detta är alltså processen som man skall bruka och hålla vid</p>	<p>Nun das ist der <i>Processus</i> / das man in <i>Examinando</i> brauchen und halten</p>

<p>examineringen. Om han väl består detta prov samt befinnes vara rätt och lämpad, då kan man ge honom tillträde till tjänsten och anställa honom. Han skall då sväras in såsom härefter följer.</p>	<p>solle / wo einer darinnen wol besteht / jusst und richtig befunden wirt / so mag man jn wol zulassen und auffnemen / und jnbeaidigen wie hernach volgt.</p>
<p>Nu följer registratorns ed då han skall sväras in.</p>	<p>Volgt nun der Eid des Registrators / wess er beaidigt werden sol.</p>
<p>Den som vill bli antagen som registrator skall före tjänstetillträdet såsom inträdesritual lova och svära till sin herre – såsom registratures överste handhavare – att han städse och i alla tider, så länge han är i och vid detta regimente och verk, skall vara trogen, hörsam och värdig. Att vara registraturet till nytta och befrämja det. Att varna för skada och avbräck som kan drabba det eller dess herre. Att ägna all sin flit och förmåga åt registraturet och åt sitt ämbete, troget och energiskt finnas till hands och invänta den som behöver honom. Att ta hand om alla brev och skriftliga urkunder och processer eller handlingar som lämnas i hans hand och som han befaller att bevara och anförtros; dessa skall han trofast och väl hålla reda på, vårda och bevara. Han skall ordningsamt och med noggrannhet placera vart och ett av dem under den ort varom de handlar, som sig bör enligt ordningsprincipen. Han skall ordna, hyllplacera eller omordna och bevara. Dock i första hand införa och registrera deras innehåll, deras "effekt" och vad de kan användas till, i böcker och register, till evig underrättelse och information, till ett minne och vittnesbörd om den rättssak angående vilken de utsänts och vilken de tillhör. Till skrivandet skall efter hans bästa förstånd fogas flitiga och relevanta</p>	<p>Ein jeder der zu einem Registrator wil angenommen werden / sol zuuorderst vor antretung des Ampts zu einem eingang geloben und schweren / seinem Herren als der Oberhand der Registratur / in allweg und zu allen zeiten / so lang er in und bey solchem Regiment und werck / der Registratur und derselben verwaltung ist / getrew / gehorsam und gewertig zusein / der Registratur nutzen und frommen zuschaffen [pagina 56] zufürdern / jr und des Herren schaden und nachtheil zu warnen / seines besten fleiss und vermögens der Registrator und seines Ampts trewlich mit gutem fleis obzusein und ausszuwarten / alle brieff vñ schriftliche vrkund und sachen oder handlungen / die jme zuhanden gestelt und zubewahren befolhen und vertraut werden / trewlich und wol zuuorsehen / zuuorsorgen und zubewahren / ordenlich und mit fleiss ein jedes an sein gehörig ort / wie sich der ordnung nach gebürt / zuordiniern / zucollociern oder reponiern und zuconseruiern/ zuuorderst aber jren jnnhalt / effectum und vermögen in die Bücher und Register / dahin sie <i>ad aeternam instructionem seu informationem, Reique memoriam & testificationem</i> deputierter ordenlicher weise gehörig / <i>In scribendo</i> zu inseriern und zu registriern / darüber und derhalben fleissige / wesentliche</p>

kommentarer, argument och noteringar. Slutligen skall han göra sammanfattningar av hela registratoret, dess böcker och registrering, dess index och sökordslistor, liksom även över alla dess brev och skrifter och vad i övrigt sagts och behandlats med och genom registratoret, vid rådslag eller på annat förtroligt eller hemligt vis. Dyligt skall inte yppas eller kommuniceras till någon, utan om sådant skall han till sin död tåga. Han skall varje dag finnas på plats minst fem timmar, tre före och de övriga två efter middagen. Eller också i enlighet med när han har tillfälle, när han kan anses vara mest skicklig och duglig till att registrera. Då skall han befinna sig vid registratoret. Undantag är sedvanliga söndagar och helger, eller då han har ärliga och hedervärda orsaker, eller för affärers skull är förhindrad någon dag, eller skulle kunna bli det. Annars skall han registrera, städse uppehålla sig vid eller i registratoret. Han är inte förpliktad eller förbunden att befatta sig med andra saker än vad som berör registrering. Där inom är hans mått och steg satta, allt i trohet och utan fara.

Commentaria, Argumenta unnd Annotationes zustellen und zuuerfassen / seinem besten verstand nach / endlich die *Contenta* der ganzen Registratur / jhre Bücher und Registratur / jrer *Indicum & Elenchorum* / wie auch all jhrer brieff und schriffthen / und was sonst mit und bey jhme / in rathts oder anderen trewer geheimer weise / geredt und gehandelt wirdt / niemanden zueröffnen / noch jemanden dauon was zu communicieren / sonder biss in sein todt verschwigen zuhalten. Daneben alle tag täglichen auffs wenigest fünff stund / drey vor und die zwo nach Mittag / oder aber nach seiner gelegenheit / wann er vermeint darzu am gschickesten und taugenlichsten zusein / zu registriern / und bey der Registratur sich finden zulassen / aussgenommen die gewonlichen Sonnen Fest / Feyertäg / oder das er franckheit oder anderer Erhaftten vrsachen oder geschäftten halben einigs tags daran verhindert wurde oder werden möchte / sol er je [pagina 57] Registrieren / noch bey oder in der Registratur sich zuhalten noch wider seinen willen zu andern sachen und geschäftten / dann was das Registrieren berürt / nit verpflichtet noch verbunden / noch jme darinnen mass gesetzt sein / alles getrewlich one alle gefahr.

Några mått och steg inom registratorns ämbete och praktiska göromål samt om några regler för detta, några minnesregler för registrering.

Etlicher massen von dem Officio unnd der Praxi eines Registrators / und von etlichen derselben Regeln / in Registrando etliche memorialia.

Här finns varken tid eller orsak att helt igenom förklara en registrators yrke, att beskriva och behandla hans teori och praktik. För att dock ge några

Dz wir nun dissmaal nicht zeit noch weil haben / dz *officium* eines Registrators allerdings durchaus zuerklären / und seine *Theoricam* und

<p>sammanställa först "principalsubstans", sedan sidoordnade teman och platser, deras vederbörliga skriftställen eller argument – eller, som man numera brukar kalla det, "summarium". Därefter skall han korrekt och noggrant kunna inskriva varje argument i dess därtill ämnade register.</p>	<p>volgends den neben Thematis und Locis jhre gebärliche Periocha oder Argumenta / oder wie mans gewöhnlich heut nennen ist / das Summarium wisse zu eliciern und zu colligirn / und <i>succincte, breuibus verbis, qua fieri potest</i> zustellen / volgends ein jedes Argumentum in sein darzu deputiert Register ordenlichen und mit fleiss einzuschreiben.</p>
<p>Sedan skall han också, för det fjärde, genast kunna förfärdiga utdrag på sidopunkternas teman och platser, och i övrigt samla och införa deras innehåll i deras därtill ämnade och förordnade böcker och register.</p>	<p>Wie er auch <i>pro quarto</i> als bald den <i>Tenoribus</i> der neben <i>Thematum</i> und <i>Locorum</i> jre <i>Transsumpta</i> fertigen / und sonst jren jnnhalt in jre gebürliche darzu verordnete Bücher und Register collociern und tragen solle.</p>
<p>För det femte får registratorn inte glömma att han skall notera och bifoga till avskriften av intyget eller skriften (vid varje plats) en notis om vad varje tema i brevets sammanhang egentligen tillför och kan användas till, hur långt dess makt sträcker sig, till vilka rättigheter och till vad hjälp det kan brukas. Vidare vilken nytta och fördel man egentligen kan hämta och förvänta sig därifrån. Samt vad som i och för sig vore att önska.</p>	<p><i>Quinto</i> / so muss auch der Registrator nicht vergessen / das er der <i>transcription</i> des Instruments oder <i>scripti</i> bey einem jeden <i>Loco</i> annotiern und anhencken seye / was der <i>Tenor</i> des briefs oder der Schrift eines jeden <i>Thematis</i> allerdings importier und vermöge / wie weit sich seine <i>Vires</i> erstrecken / zu was Rechten und behelff zugebrauchen / Item was nutzens und vorthails allerdings darauss zu coligiern unnd zuerwarten / und dann was noch imselben zu desideriern sein wölle.</p>
<p>För det sjätte måste registratorn beflita sig om att han använder samma ord i kommentarernas avskrift som förlagan, originalexemplaret, har använt, så att den ena så mycket som möjligt överensstämmer med den andra i ord och uttryck. Han kan väl få använda egna ord och axiom i noteringar och anteckningar för att förklara och underlätta förståelsen, men dessa måste då korrekt få med och</p>	<p>Es muss sich aber <i>pro sexto</i> der Registrator befleissen / das [<i>pagina 59</i>] er in <i>transscribendo</i> der Commentarien und Argumenten eben die wörter gebrauche / deren sich das <i>Prototypon</i> und Exemplar brauchen ist / damt sich eines mit dem andern so vil verständtlich conferieren seye / In <i>verbis & sententijs</i> wol in den <i>Annotationibus</i> und <i>Annotamentis</i> / mag er zu der erklärung und</p>

<p>innefatta själva intygets eller skriftens innebörd. Han skall också använda ord som är väl övervägda gentemot originalet, så att substansen blir så lik som möjligt, bäst anpassad samt mest gagnelig för ordens och ordförrådets effekt, kraft och egenart, liksom axiomens och meningarnas.</p>	<p>erleuterung wol andere wörter unnd <i>Axiomata</i> brauchen / doch das sie den eigentlichen verstand / <i>genuinum sensum ipsius Instrumenti siue scripturae</i> mit sich bringen und begreifen / und das er sich also gebrauche der wörter / die der substanz am ähnlichsten / gleichesten / gemäßigsten und dienstlichsten imselben <i>efficaciam, vim & proprietatem, verborum atque vocabulorum, nec non & Axiomatum siue sententiarum</i> wol pondieren seye.</p>
<p>Annars skall registratorn, för det sjunde, i sina argument och noteringar vara kortfattad, klar, tydlig, icke dunkel eller tvetydig. Själva kraften i varje argument och mening skall han lägga fram och bevisa med lämpliga, begripliga och brukliga ord, vilka inte lätt ger orsak till främmande ventydningar.</p>	<p>Sonst so sol <i>pro septimo</i> der Registrar <i>in suis Argumentis</i> und <i>Annotationibus</i> sein / <i>breuis, clarus, dilucidus, nec obscurus, nec ambiguus</i> / imselben <i>Energiam</i> eins jeden <i>Argumenti</i> und <i>sensus</i> mit guten verständlichen und gebräuchlichen wörtern herfür bringen und darthun / und nemlich mit solchen wörtern / die da zu keinem frembden verstand leichtlich nicht vrsach geben.</p>
<p>Och till detta som ovan sagts skall och måste renovatorn för det åttonde främst också hålla sig i de korta argumentens "subskriptioner" på original och exemplar.</p>	<p>Und diss nechst oberzelt sol und muss sich <i>pro octauo</i> der Renouator fürnemlich auch halten / in den <i>subscriptionibus</i> der kurtzen Argumenten / auff die <i>Originalia</i> und <i>Exemplaria</i>.</p>
<p>Då skall man veta att i vårt registratur är "argumenten" uppställda på två olika sätt. De större tjänar under registreringen, de blir införlivade i den registrering som är därtill förordnad. De mindre eller kortare hämtas dock ur de större. Och på originalen eller deras höljen samt på exemplar och citat signerar man.</p>	<p>Dann das sol man wissen / das in vnserer Registratur zweyerley Argumenta gestelt werden / darunder die grössern den Registriern deseruieren / als die den Registriern darzu verordnet einuerleibt werden / die kleiner oder kürtzere aber / werden [<i>pagina 60</i>] auss den grössern gezogen / und auff die <i>Prototypa</i> oder jhre <i>Inuolucra</i> und auff die <i>Exemplaria</i> und <i>transumpta</i> signiert.</p>

<p>För det nionde: när registratorn har gjort sitt arbete vad gäller inskrivande och införande på ett riktigt sätt – när detta är klart skall han till sist gripa sig an med "dispositioner" och "kollokationer". Han skall enligt ordning och med noggrannhet ställa och placera intyget eller skriften på plats (vad gäller dess huvudstatus, samt sedan efter minnesanteckningar om sidoteman och platser, var och en vid den ort som den tillhör), samt skicka den till sin tilldelade hylla.</p>	<p><i>Nono</i> / so dann der Registrator sein <i>Officium, quo ad inscriptiones & insertiones, exacte</i> exequiert und fungiert hat / als dann sol er <i>ad vltiora</i> / und nemlich greiffen <i>ad dispositiones & collocationes</i>. Das er das <i>Instrumentum siue scriptum, quo ad eius Principalem statum</i>, und dann die <i>Monumenta</i> der neben <i>Thematum</i> und <i>Locorum</i> / ein jedes an sein gepürend gehörig ort / ordenlich und fleissig deponiern und collociern / und ja seinen geordneten <i>forulis</i> commendiern seye.</p>
<p>Han skall sedan, för det tionde, också hålla sig till att dit han vill lägga varje intyg eller minnesanteckning, och där den är, där skall han "signera" med samma "hemort" på intyget eller minnesanteckningen, eller på dess hölje. Detta för att man genom det kan få veta och ta reda på var någonstans var och en av dem enligt ordningen hör hemma, vilka som är dess "cell", dess "huvud", dess "lem", dess "klass", dess uppställningsplats och dess hylla och och "hus".</p>	<p>Da er dann <i>pro decimo</i> / auch das halten sol / dahin er ein jedes <i>Instrumentum</i> oder <i>Monumentum</i> legen wil und ist / dass er dasselbig <i>Domicilium</i> auff das <i>Instrumentum</i> oder <i>Monumentum</i> / oder auff sein <i>Inuolucrum</i> signiern seye / damit man darauss erlernen und wissen könne / wohin ein jedes ordenlicher wise gehörig / welches sein <i>Cella</i> / sein <i>Caput</i> / sein <i>Membrum</i> / sein <i>Classis</i> / sein <i>Stell</i> und sein <i>forulum</i> und <i>Domuncula</i> seye.</p>
<p>För det elfte får registratorn inte glömma att på varje citat "signera" uppgift om var originalet eller exemplaret kan sökas och finnas. Likaså skall det anges var citatets egen "hemort" finns.</p>	<p><i>Vndecimo</i> / so wirdt auch der Registrator dises nit müssen vergessen / das er auff ein jedes <i>Transsumpt</i> signieren seye / wo das <i>Prototypon</i> oder das <i>Exemplar</i> zusuchen und zufinden / gleich so wol als wa des <i>transsumpti</i> selbs <i>Domicilium</i> seye.</p>
<p>Annars, för det tolfte, måste man "signera" – på såväl exemplar som på citat – uppgift om i vilka böcker och register deras innehåll, sammanhang och mening har införts och införlivats.</p>	<p>Sonsten / <i>Duodecimo</i> so muss man auff beides als auff das <i>Exemplar</i> unnd die <i>Transsumpta</i> signieren / in welchen Büchern [<i>pagina 61</i>] und Registern jre <i>Contenta</i> / jhr <i>Tenor</i> und <i>Sensus</i> eingeschriben und verleibt seye.</p>

<p>Registratorn skall och måste dock, för det trettonde, "signera" med uppgift om "hemort" och "boning" icke blott på intyg och exemplar eller citat utan även införa detsamma i böcker och register, i sökordslistor och index; detta får inte glömmas.</p>	<p>Es sol und muss aber <i>pro tredecimo</i> von dem Registratore nicht allein auff die Instrumenta / und Exemplaria oder <i>Transsumpta</i> / dieses <i>domicilium</i> und <i>habitaculum</i> subsigniert / sonder auch ein solches in den <i>Libris & Registris</i>, in den <i>Elenchis & Indicibus</i> nicht vergessen werden.</p>
<p>Som slutsumma skall och måste alla ting i vårt registratur överensstämma. De måste räcka varandra händerna. De måste visa vederbörlig respekt och uppmärksamhet gentemot varandra. Alltså om man utesluter något eller skapar dissonans uppstår oreda. Mot detta må varje registrator aviseras och varnas.</p>	<p>Dann summa summarum / so sollen und müssen in unserer Registratur alle ding einander Correspondiern / einander die händ bieten / auff einander jren gebürlichen Respect und wart haben / also das / wo man in dem einen aussetzen oder dissoniern / wurde es ein Confusion geben / des sol nun ein jeder Registrator auisiert und gewarnet sein.</p>
<p>Annars gäller att det exakta sätt varpå vårt registratur och dess registrering skall vara uppställt och uppbyggt, styrt och fört (förvisso konstfärdigt, klokt, korrekt, ordningsamt och till stor, mångfaldig nytta, därpå skall allt mästerskap inriktas) är det inte tid eller orsak att här detaljbeskriva. Detta måste vi uppskjuta och spara till ett annat tillfälle. Ej heller har vi här tid eller orsak att visa och omtala de mångahanda släkter och arter som finns inom ramen för begreppet registratur. Ej heller mångfalden av skick och form, rutiner och processer inom ramen för detta och registreringen (för att inte tala om hur varje släkt har och måste ha sin speciella teori och praktik, sina speciella observationer och minnesregler, sina speciella instruktioner och regelverk) eller vad det finns och används för mångfaldiga distinktioner, uppdelningar, parteringar</p>	<p>Sonsten wie vnser Registratur / unnd derselben Registrieren allerdings künstlich / weisslich / geschicklich / ordenlich und mit guten / ja grossen / vilfältigen nutzbarkeiten angestellt / erbawen / gehalten / regiirt und geführt werden solle / und möge (daran dann alle Meisterschafft gelegen) wil dissimals und allhie anzuzeigen und zulernen nit zeit noch weil vorhanden sein / sonder müssen und wöllen wirs auff ein andere zeit verschieben und sparen. Wie wir auch jetztweil nicht die zeit haben / anzuzeigen und zuerzelen / die mehrerley Geschlecht und arten der Registratur / Item die mehrerley <i>modos, formas, praxes</i> und <i>processus</i> derselben und des Registrierens (das ich geschweig / wie ein jedes Geschlecht sein sondere <i>Theoricam</i> und <i>Praxim</i> / seine sondere <i>Obseruationes</i> und <i>Cautelas</i> / seine sondere <i>Canones</i> und <i>Regulas</i> hat und erfordert) [pagina 62] was hat und braucht es dann für vielfaltige</p>

och divisioner, både i deras huvuddelar och på lägre nivåer, slutligen deras sektioner och delar. Vi skall inte omtala vad som lämpar sig för vart och ett, hur det skall disponeras, placeras, fördelas och bevaras. Mycket kunde frågas om skrin och dessas kammare, om "celler" och hyllor, vidare om "stationer" och klasser i registraturet. Det finns dock här inget skäl att ens börja tänka därpå. Eller på de mångfaldiga böckerna, registren, indexen, sökordslistorna och tabellerna. Ja, mycket kunde frågas om "pandectae", om band, volymer och böcker, likaså om "encheiridi", om komplement och supplement med alla sina rubriker, titlar, delar, kapitel, "versiculi", paragrafer, folier, "ansikten" och kolumner, repertorier och "memorabilia" – allt som lagts upp till denna dag. Det skulle bli mycket att behandla. Tid och anledning krävs för sådant. Liksom för att dryfta allt vad ett registratur (jag menar då ett korrekt, ordnat registratur för hushållning och för allehanda ämnen) i övrigt behöver och har för redskap och instrument. Men för vart och ett av de uppräknade behoven har vi skrivit en särskild bok.

distinctiones, diuisiones, partitiones und separationes, tum quo ad capita eorumque corpora ac membra, denique & istorum sectiones & partes. Item wohin ein jedes zu ordiniern / zu disponern / zu collociern / zu reponiern / und zu conseruiern / Item viel zusagen von den *Strinijs* / derselben Cammern / *Cellis* unnd *Forulis* / Item von den *Stationibus* und *Classibus* der Registratur viel zufragen / hat hie auch nit weil / gleich so wenig als zugedencken / der mancherley Bücher / Register / *Indicium, Elenchorum* unnd *Tabuln* / ja viel zufragen von den *Pandectis* / von den *Tomis* / Item von den *Voluminibus* und *Libris* / dessgleichen von den *Enchiridijs* / Item von den *Complementis & suplementis*, und diser aller *Rubricis, titulis, partibus, capitulis, versiculis, paragraphis* / Item von jren *folijs, faciebus* unnd *Columnis* / Item von den *Repertorijs* und *Memorabilibus* / von disem jetzt angezognen / vil zutractieren / was wurde es für zeit und weil brauchen / was erfordert braucht und hat dan ein Registratur (ich mein aber ein geschickte / ordenliche und stattliche wesentliche *Oeconomiam* und *vniuersalem Registraturam*) sonst für *Vtensilia* und *Instrumenta*. Und aber vor allen und jeden oberselten *requisitis* unnd *deseruitien* haben wir ein sondere Buch geschriben.

Om att registraturet icke är ett nypåfund utan även var i bruk under antiken.

Das die Registratur nicht ein nouum inuentum, Sonder auch bey den Vralten in eim brauch gewest.

Slutligen kan vi inte underlåta att även ta upp och ägna en tanke åt att registraturet enligt vår mening inte är någon ny uppfinning. Det har alltsedan uråldrig tid varit i bruk och blivit fört.

[pagina 63] Beschlusslich können wir nicht vnderlassen auch von dem zureden / und dessen zugedencken / das vnsers erachtens unnd haltens die Registratur nicht ein *nouum Inuentum* /

Författaren Josefus bevarar, i sin bok "Om judiska kriget", ett minne av ett palats eller hus som stått i nedre delen av Jerusalem, vid marknaden. Detta kallar Josefus för "Archim" eller "Archivum", och han skriver att kungen samt staden och dess borgare därinne förvarade akter, handelsskrifter, skuldebrev och register. Och att det upproriska krigsfolket hade bränt detta palats med allt vad som fanns därinne. Författaren säger: "Arkiven med offentliga minnesanteckningar blev brända." Och i andra boken om äldre judisk historia säger han: "Sedan elden avsiktligt fått gå lös på arkivet skulle inget sätt finnas att se var krediter hade givits." Likaså skriver den helige Hieronymus i förordet till Esters bok att han fått Esters bok från hebréernas arkiv. Och den ovan nämnde Josefus erinrar sig, i bok 2 och 7 i verket om äldre judisk historia, att den egyptiske kung Ptolemaios hade ett registratur. Så har vi även Plutarchos, i "Alexander den stores liv", som vi med gott minne läser och överväger; då finner vi att den Eumenes Kardianos som fanns hos Alexander inte var något annat än en registratur. Och vad var "pinachidia" och "pinacothecae" hos athenarna (som Vitruvius minns, och Marcus Varro hos Lucullus), vad kan de ha varit annat än vad registratoret med sina böcker och register är idag? Och vad var "carthophilatia" hos grekerna och hos romarna "tablina", annat än vårt registratur med sina böcker och brev? Att en skillnad fanns mellan "tablina" och "pinacothecae" låter vi oss inte förvirras av, emedan vi även kan låna dessa ord och bruka dem mera metaforiskt. Vad kung Alfons av Sicilien höll för härligt registratur, detta kan utrönas hos Aeneas Silvius. Vem vet icke vilka registratur Roms påvar har hållit och upprättat? Förvisso

sonder bey den vralten / auch wirt in einem gebrauch gewest und gehalten worden sein / dann *Iosephus in opere suo, de bello Iudaico* / der gedenckt eines Palastz oder Hauses / so zu Jerusalem in der vndern Statt am Marckt gestanden / welches *Iosephus, Archim* und *Archium* nennen ist und schreibt / das darinnen des Königs und der Statt und jrer Burger / *Acta*, händel / Schuldbrieff und Register gelegen / und darinnen verwahrt worden und gewest seyen / und das das auffrührische Kriegssuolck diesen Palast mit allem das darinnen gewest / verbrent haben / da er spricht: *Archium monumentorum publica receptacula exusta esse*. Und in *libro secundo Antiquitatum* spricht er / *Postquam ignem Archium intulere volentes omnia Creditorum documenta disperdere, ne essent, unde creditae pecuniae ratio pateret*. So schreibt der heilige Hieronymus in *Prologo super Hester, Librum Hester ex Archiis Hebraeorum accepisse*. Und obgenanter *Iosephus* gedenckt *lib. 2. & 7. Antiquitat. der Registratur Ptolemaei Regis Egyptiaci*. So wir dann den *Plutarchum, In vita Alexandri magni* / mit gutem bedencken und *Iuditio* lesen und ponderiern / so werden wir fein befinden / das beim *Alexandro* der *Eumenes Cardianus* nichts anders wirt gewest sein / dan sein Registratur. Und was seind die *Pinachidia* und *Pinacothecae, apud Athenienses* dauon *Vitruvius* und *apud Lucillum* deren *Marcus Varro* gedenckt / anders gewest / dann heut die Registratur und jre Bücher und Register seyen. Und was seind auch *apud Graecos* die *Carthophilatia* [*pagina 64*] und *apud Romanos* die *Tablina* anders gewest / dann vnser Registratur mit jhren Büchern und Brieffen / das aber etliche ein *differentiam* gemacht haben *inter Tablina* und *Pinacothecas* / lassen wir

kan några dylika registratur konstateras hos vissa italienska och galliska herremän, vilka dock ej befunnit sig i bästa ordning eller varit konstfärdigt uppbyggda. Ty de många uppror och krig som dessa områden länge haft har skingrat och förstört mycket. Precis som hos oss tyskar under bajerska upproret. Likaså har konsten att föra ordnad registrering nu i denna tid urartat – särskilt bland oss tyskar – liksom alla andra konster. Den har blivit till skingring och oordning, för att inte säga att den gått förlorad och glömts bort. Därför har den upplevt en icke ringa tillbakagång, med skadeverkningar som också blivit följderna (helt uppenbart och i dagens ljus). Eftersom inte alla människor har sina ägor alltsedan gammal tid med lagfarten klar inför sina fordringsägare. Alla har inte lyckats komma över gamla urkundsbrev som framlägger och visar det som ej kan överbevisas. Nu är det mer fara värt att man får värja sig själv med knytnäven, om inte med ännu grövre våld, eller också ta hjälp av någon annan som är mäktigare och besitter större valde än man själv har till hands. För att inte säga att man får värja sig med eget våld eller med de rättslärda snabbtänkta påhitt, vad dessa nu kan gå ut på. Andra sätt finns: att ha ärvt från föräldrarna eller eljest äga något på rättmätigt sätt – genom något köpekontrakt, genom urminnes hävd och senare tillökning. Men att inte kunna visa och förete gamla urkunder i form av brev eller annan skrift – därför att detta kanske har förlagts genom slapphet eller oaktsamhet – inför denna onda värld och dess arglistiga nimrodiska och gigantiska potentater, samt ättlingar som har begär till allt främmande gods, och tar hjälp av sin "Causidicorum, Scribarum atque Rabularum forensium" - genom kvicktänkta,

vns nit jrren / weil wirs auch *metaphorice* entlehen und brauchen mögen. Was dann der *Alphonsus Rex Siciliae* für ein herrliche Registratur wirdt gehalten haben / mag beim *Aenea Siluio* gesucht werden. Wer weiss dann nicht / was die Bapst zu Rom jewegen für Registraturas gehabt / und gepflantzet haben. Zwar so werden etlich Registraturen noch bey etlichen Italianischen und Gallischen Herrschafften befunden / aber nicht bey bester ordnung und künstlicher erbawung / dann auch die vilfältigen empörungen und Krieg / so dise Land ein lange zeit gehabt / viel ding zerrütt und zerstört haben / gleich wie bey vns Teutschen die Bäwrische Empörung. Das aber die kunst ordenlichen Registrierens / zu diesen letzten zeiten / sonderlich bey vns Teutschen / gleich wie all andere dergleichen künsten in ein zerrüttlicheit und vnordnung / das ich nie sag / in ein abgang und vergess kommen / des haben jhr vil / mit nicht kleinem nachtheil und schaden wol erfahren / darauss dann auch (wie augenscheinlich am tag ligt) geuolget ist / dieweil nicht ein jeder sein alt herkommen / langher gebrachte / prescribierte Possession / mit was Titel / auff und an seine vordern und jn gelangt und kommen / mit einichen alten brieflichen vrkunden / mit fürlegung und zeigung derselben nicht darthun kan / das nun mehr not were / das einer sich selbs mit der faust / das ich nicht sag / mit gewalt / oder durch einen andern / der da mechtiger und gewaltiger dann er handhaben were / das ich nicht sag / mit eignem gewalt / oder mit geschwinden fündlein / der Rechts gelerten / wa anderst [*pagina 65*] einer das sein) so von den Voreltern Erblichen / oder sonst rechtmessiger weiss / *per viam alicuius contractus* durch lang hergebrachte possession und prescription auff und

<p>bedrägliga, arglistiga handlingar, med våld och dåd hugger de för sig och lägger under sig egendom utan giltig lagfart eller någon god trovärdighet. De har blivit förvända, urartade och mot naturen. De öser till sig, behåller och vill ingenting släppa ifrån sig.</p>	<p>an jn gewachsen und kommen / und darüber oder von deren wegen / aber er einiche alte brieffliche oder schriftliche vrkund / nicht zuzeigen noch fürzubringen hat / sonder etwan ausser einem vnfleiss oder vnachtsame darumb kommen oder verlegt worden / vor diser bösen Welt / und derselben arglistigen Nemrotischen und Gigantischen Potentaten / und Kinder / die allein frembdes Guts zubegeren / und mit hilff jhrer <i>Causidicorum, Scribarum atque Rabularum forensium</i> durch betrugliche arglistige geschwindigkeiten / mit gewalt und der that zu sich zureissen / und sich deren <i>absque vllo iusto Titulo & bona fide</i> zu sich und vnder sich zubringen / geneigt / geartet und genaturt seyen / entschütten / erhalten und nit verlassen will.</p>
<p>Och en man i dylik situation vederfares sådant därför att man vet eller tänker (särskilt de som kommer till honom), eftersom han inte har något registratur, att han inte kommer att ta fram och uppvisa brev och skrifter om alla ting.</p>	<p>Und disem widerfehrt ein solches darumb / das man entweder weiss und gedenckt / weil diser kein Registratur / sonderlich die auff jn kommen / das er nicht vmb alle ding werde brieff und schriftten fürzubringen und zuzeigen haben.</p>
<p>Därom skall varje herremakt och annan överhet bemöda sig och arbeta för, att de får ett konstfärdigt, betydande, välbyggt och väl ordnat, helt och fullgånget registratur – samt tillsammans med detta en skicklig, erfaren registrator. Så kommer de att stå ovanför många övergrepp och ingrepp, mycken oreda och förvirring, många gräl och mycken osämja. Särskilt då andra får höra och veta att man på denna ort är försedd med ett gott registratur.</p>	<p>Darumb sich ein jede Herrschafft und Oberkeit dahin bearbeiten und bemühen sol / damit sie ein künstliche / wesentliche / wolerbaute und wol geordnete / gantze / volkomne Registratur / und zu derselben einen geschickten / erfahrenen Registratorem möge bekommen und haben / so wirdt sie viles vber und eingrieffs / viler spän und jrrung / vil zancks vñ haders vberhalben sein / sonderlich / wann andere werden hören oder wissen / das man diss orts also mit einer guten Registratur versehen.</p>

<p>Så mycket har jag denna gång velat visa och skriva om registratoret och dess byggnader och regimenten, tillika om dess byggmästare och förvaltare samt dess kvalifikationer och egenskaper. Vidare om vad registratoret i sig självt är och om vad registrering egentligen är. Och sedan om vad för stora, mångfaldiga nyttigheter som framspringer och uppstår, följer och kommer, ur uppställande och förande av ett helt och fullgånget, konstfärdigt, korrekt, väsentligt registratur. Vidare om med vad och med vems hjälp ett sådant registratur skall och måste bli inriktat och uppbyggt, hållet och bibehållet. I det följande har vi också låtit höra om hur registratören blir kvalificerad och examinerad, samt om med vilka arbetsrutiner registrering skall ske. Slutligen om att registratur alls icke är någon ny uppfinning utan har i någon mån funnits även under mycket gammal tid – samt även om vilka författarna är som skrivit om vårt registratur.</p>	<p>[pagina 66] So vil hab ich dissmals anzeigen und schreiben wöllen / von der Registratur und jren Gebäwen und Regimenten / dessgleichen von jren Bawmeistern und Verwaltern / und jrer <i>qualificationen</i> und <i>habitibus</i>. Item was die Registratur an jr selbs / und was eigentlich Registrieren seye. Und dann was für grosser vielfältiger nutzbarkeiten / auss anstellung und haltung einer gantzen volkommen künstlichen / geschickten / wesentlichen Registratur entsprungen und entstanden / eruolgen und kommen / Item warmit und durch wen auch ein solche Registratur angericht und erbawen / gehalten und erhalten werden solle und müsse / da wir dann auch ferner gehört haben / wie der Registratur qualificiert und examiniert werden / und mit was Praxi Registrieren solle. Endlich / das die Registratur nit gar kein <i>nouum Inuenium</i> / sonder bey den Vralten auch werde in etwas <i>esse</i> gewest / und also wer die Authores vnserer Registratur seyen.</p>
<p>Därmed vill vi för denna gång ge denna lilla bok – ett metodiskt utdrag ur första delen av våra band om registratoret – en ände och ett slut.</p>	<p>Damit wöllen wir dissmals dem Büchlin / so ein Methodischer Ausszug auss dem ersten theil vnserer Tomi / von der Registratur ein beschluss und end machen und geben.</p>
<p>Till givaren av alla goda gåvor, som är Guds son och vår käre herre Jesus Kristus, sänder vi pris och lov och tack i evighet för denna och alla andra gåvor vilka han nådeligen givit oss, likaså till den helige Ande.</p>	<p>Dem Geber aller guten Gaben / welches ist der Son Gottes vnser lieber Herr Jesus Christus / dem sey vmb dises und alle andere Gaben / damit er vns gnediglichen begabt hat / sampt dem heiligen Geist Preiss und Ehr / lob und danck in der ewigen ewigkeit.</p>
<p>Ära vare Gud allena.</p>	<p><i>Soli DEO gloria.</i></p>

--	--